АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН!

ИНСОН ва ҚОНУН

2002 йил 12 ФЕВРАЛ сешанба
№ 6 (262)
Сотувда эркин нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ
1996 йилнинг январидан нашр этилади

ҲАЗРАТ НАВОИЙГА ЭҲТИРОМ

Истиқлол йилларида неча минг йиллик тарихга эга миллий анъаналаримиз, бебаҳо қадриятларимиз қайта тикланди. Буюк бобокалонимиз Алишер Навоий ҳазратларининг таваллуд кунлари юртимизда кенг нишонланиши, ул зотнинг руҳи покларига ҳурмат-эҳтиром кўрсатилиши ҳам айни шундай анъаналар сирасига киради.

Мана ўн бир йилдирки, қай фасл бўлмасин, улуғ шоир шарафига барпо этилган Миллий боғ мажмуи марказидаги бобокалонимиз ҳайкали пойидан турфа гуллар аримайди. Бу маскан янги ҳаёт йўлига қадам қўяётган ёш келин-куёвлар, ҳамшаҳарларимизнинг энг қадрли гўшасига айланган. Юртимизга келган энг мўътабар меҳмонлар ҳам пойтахтимиз билан танишишни улуғ мутафаккир ёдгорлигини зиёрат этишдан бошлайди.

9 февраль куни бу ерда эрта тонгданоқ шоир ғазаллари билан айтилувчи мумтоз қўшиқ ва мусиқалар янгради. Ушбу маскан шу куни жамоатчилик вакиллари, олимлар, зиёлилар, талаба ёшлар, пойтахтимиз меҳмонлари билан янада гавжумлашди. Беназир бобокалонимиз таваллудининг 561 йиллигига бағишланган тантанали маросимни Тошкент шаҳри ҳокими Р.Шоабдураҳмонов очди.

Тадбирда сўзга чиққан Ўзбекистон Қаҳрамони, Ўзбекистон халқ шоири, Ёзувчилар уюшмаси раиси А.Орипов, навоийшунос олима С.Ғаниева, Ёзувчилар уюшмаси раисининг ўринбосари С.Саййид ва бошқалар Алишер Навоий номини элимиз асрлар оша қалб гавҳари янглиғ асраб-авайлаб келаётганини алоҳида таъкидлади. Айниқса, мустақиллик йилларида буюк бобомизнинг бой маънавий меросини ўрганишдек хайрли иш мамлакатимиз Президенти Ислом Каримовнинг доимий эътиборида бўлиб, бу эзгу юмушга давлат миқёсида аҳамият берилаётгани таҳсинга лойиқдир. Хусусан, ушбу йўналишдаги изчил бунёдкорлик ишларининг давоми сифатида ўтган йил бобомиз номи билан юритилувчи шаҳарда Алишер Навоийнинг улкан ёдгорлик мажмуи очилгани бунинг ёрқин исботидир.

Тантанали маросимда шоир ҳайкали пойига гуллар қўйилди. Тадбирда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Х.Султонов, Бош вазир ўринбосари Ҳ.Кароматов иштирок этди.

* * *

Шу куни байрам тадбирлари барча жойларда бўлгани каби пойтахтимиздаги "Шоирлар хиёбони", Мирзо Улуғбек туманидаги Алишер Навоий номидаги маҳаллада ҳам ўтказилди. Унда сўзга чиққанлар буюк давлатни барпо этишда ҳазрат Навоий улуғлаган инсонпарварлик, юртпарварлик ва тинчликсеварлик ғоялари халқимизга мадад бўлаётганини таъкидлади.

Назокат УСМОНОВА,
ЎзА мухбири

Адлия тизими

АНДИЖОН

2001 йил давомида тадбиркорлар манфаатини кўзлаб, вилоят адлия бошқармаси томонидан хўжалик судларига 64 миллион 370 минг 865 сўмлик 19 та даъво аризалари киритилди. Ушбу даъво аризаларининг 8 таси бўйича 4 миллион 284 минг 864 сўмлик, 1 таси бўйича эса 1 миллион 651 минг 400 сўмлик қисми қаноатлантирилди. 20 миллион 304 минг 946 сўмлик 3 та даъво аризаси бўйича келишув битими тузилганлиги сабабли иш юритишдан тўхтатилди.

Фуқаролик ишлари бўйича судларга жами 129 миллион 120 минг 79 сўмлик 59 та даъво аризалари киритилган. 76 миллион 48 минг 609 сўмлик 42 даъво аризаси тўла қаноатлантирилди. Шу жумладан, 62 миллион 720 609 сўм моддий зарар ва маҳсулот ҳақи жарималар билан қўшилган ҳолда ундирилган. Жами ундирилган маънавий зарар 13 миллион 328 минг сўмни ташкил этади. 32 миллион 424 минг сўмлик 2 та даъво аризаси киритилган бўлиб, унинг 5 миллион 620 минг сўмлик қисми қаноатлантирилди.

200 минг 970 сўмлик даъво аризалари бўйича ишлар суд жараёнида низо ҳал этилганлиги сабабли суднинг ажримига асосан ҳаракатдан тўхтатилган.

* * *

Адлия бошқармаси Тошкент шаҳар хўжалик судига Асака шаҳридаги "Турон ЛТД" фирмаси манфаатини кўзлаб, Асака паррандачилик фабрикасини сотиб олиш ҳақида Давлат Мулк қўмитаси билан мазкур фирма ўртасида тузилган 123 миллион сўм ва 60 минг АҚШ доллари миқдоридаги шартнома шартларини ўзгартириш юзасидан даъво аризаси киритди.

Мазкур даъво аризаси хўжалик судида тўла қондирилди. Унга кўра, 60 минг АҚШ доллари давлат курси бўйича сўмга ўзгартирилиб, тадбиркор фойдасига 90 миллион сўм фойда келтирди.

* * *

Балиқчи туманидаги "Раҳматилло" фермер хўжалиги манфаатини кўзлаб, Избоскан туманлараро фуқаролик ишлари бўйича судига адлия бошқармаси мутахассислари томонидан киритилган даъво аризасига кўра, "Шераличек" ширкат хўжалигидан 1 миллион 210 минг сўм маҳсулот ҳақи ундириб берилди. Шунингдек, шартнома талаблари бузилганлиги учун 181 минг 500 сўм жарима ва 605 минг сўм устамани фермер хўжалигига ширкат хўжалиги бошқаруви раиси Ғ.Аҳмаджонов ва бош ҳисобчи Р.Солиевлардан солидар тартибда фермер хўжалиги бошлиғи И.Жўраевга 25 минг сўм маънавий зарар, жами 2 миллион 21 минг 500 сўм ундириб берилди.

САМАРҚАНД

Вилоятда 24 минг 886 та давлат рўйхатидан ўтказилган хўжалик субъектлари мавжуд. Уларнинг 23006 таси кичик ва ўрта тадбиркорлик субъектларидир. Агар қишлоқ хўжалигида 7 минг 709 та фермер хўжаликлари бўлса, деҳқон хўжаликлари сони 788 тани ташкил этади.

* * *

Вилоят адлия бошқармаси томонидан ўтган йилда хўжалик судига 225 миллион 693 минг 211 сўмлик дебиторлик қарзларни ундириш бўйича 452 та даъво аризалари киритилди. Шуларнинг 446 таси суд қарори билан қаноатлантирилган.

* * *

Фуқаролик ишлари бўйича судига шартномага асосан топширилган маҳсулотлар учун 20 миллион 125 минг 386 сўмлик маҳсулот ҳақи, 471 минг 151 сўмлик моддий ва 1 миллион 586 минг сўмлик маънавий, жами 22 миллион 182 минг 537 сўмни ундириш тўғрисида 39 та даъво аризаси киритилди. Ана шу даъво аризаларининг 12 таси моддий ва маънавий зарарларни ундириш, даъво муддатини тиклаш, ерни олиб бериш ҳамда мулкка эгалик ҳуқуқини тан олиш тўғрисидадир.

* * *

Адлия бошқармаси аралашуви билан йил давомида 12 нафар мансабдор шахс моддий ва маънавий жавобгарликка тортилди. Улардан 1 миллион 136 минг сўмлик маънавий ва 471 минг 151 сўмлик моддий зарар ундирилди.

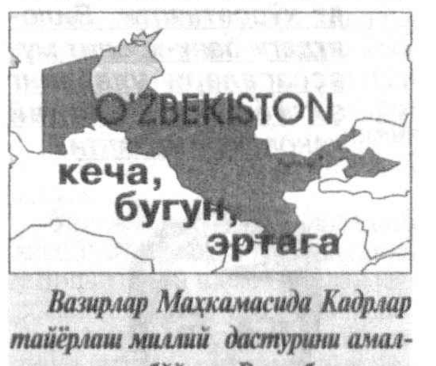

Вазирлар Маҳкамасида Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини амалга ошириш бўйича Республика комиссиясининг кенгайтирилган мажлиси бўлиб ўтди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасида прокуратура органларининг мамлакатда қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш, жиноятчиликка қарши курашни ташкил этиш, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш борасидаги 2001 йилги фаолияти якунлари ва галдаги вазифаларига бағишланган кенгайтирилган ҳайъат мажлиси бўлиб ўтди.

* * *

Тошкент шаҳрида Япония ҳукумати ёрдами билан таъмирланган 191-ўрта мактабнинг расмий очилиш маросими бўлди.

* * *

Қўқон шаҳрида ташкил этилган "Кофра" қўшма корхонаси Ўзбекистон билан Франция ўртасида ривожланиб бораётган ҳамкорликнинг амалдаги кўринишларидан бири бўлди.

* * *

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги стратегик ва минтақалараро тадқиқотлар институтида "Ўзбекистонда суд ва ҳуқуқ тизимини эркинлаштириш ва демократлаштириш" мавзуидаги конференция бўлиб ўтди.

* * *

АҚШнинг Гуантанамо (Куба)да жойлашган ҳарбий денгиз базасига "Ал-қоида" экстремистик гуруҳи ва "Толибон" ҳаракатига қарашли асирларнинг янги гуруҳи олиб келинди.

* * *

Жаҳон банки СПИДга қарши курашиш учун Африка давлатларига 500 миллион АҚШ доллари ажратишга қарор қилди. Мутахассисларнинг фикрича, мазкур минтақага бу касаллик жиддий хавф солмоқда.

* * *

Покистон Президенти Парвез Мушарраф Америка Қўшма Штатларига келди. Унинг АҚШ Президенти Жорж Буш билан учрашуви режалаштирилган.

Ҳуқуқий маърифат

МУРОЖААТ ҚИЛИШ ҲУҚУҚИ

Бугун истиқлолнинг эркинлик сиёсати туфайли инсон шаъни, қадр-қиммати олий қадрият ҳисобланар экан, ҳар бир шахс ўз ҳуқуқ ва эркинликларини турли тўсқинликлар ва ҳуқуқбузарликлардан қонунларда белгиланган турли усуллар билан ҳимоя қилиши лозим. Бундай усуллар қонунда белгиланган тартибда давлат органлари, мансабдор шахсларга тааллуқлилигига қараб шикоят ва ариза бериш йўли билан амалга оширилади, жумладан, ҳуқуқи ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатини бузган шахс устидан маъмурий тартибда юқори турувчи органга ёки бевосита судга шикоят ва ариза билан мурожаат қилиши билан бузилган ҳуқуқи ҳамда қонуний манфаатини тиклаб олиши мумкин.

Мазкур Конституцивий меъёрларнинг ишлаш механизми 1995 йил 30 августда **"Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан судга шикоят қилиш тўғрисида"**ги Қонунда ўз ифодасини топган.

Бу қонун суд ҳокимиятини янада мустаҳкамлашга қаратилган бўлиб, шу билан бирга фуқаролар, давлат органлари, маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш органлари ва мансабдор шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига путур етказувчи хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан судга мурожаат қилиш билан боғлиқ ҳуқуқлар доирасини сезиларли даражада кенгайтиришга асос бўлди.

Фуқаролик-процессуал Кодексининг 269-моддаси 1-қисмида ҳам бу қоида ойдинлаштирилди: **фуқаро ўзининг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар (қарор) устидан бевосита судга ёки бўйсунув тартибида юқори органга, мансабдор шахсга мурожаат қилишга ҳақли".**

Демак, фуқароларнинг давлат органлари ва бошқа органлар, шунингдек, мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари устидан шикоят қилиш институти Конституция ва унинг асосида қабул қилинган қонунлар ҳамда меъёрий актларда мустаҳкамланиб қўйилган.

"Судлар тўғрисида"ги, **"Фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисида"**ги, **"Олий Мажлисга сайлов тўғрисида"**ги, **"Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида"**ги ва бошқа бир қанча қонунлар шулар жумласидандир. Масалан, **"Олий Мажлисга сайлов тўғрисида"**ги Қонуннинг 32-моддасида Ўзбекистон Республикасининг ҳар бир фуқароси сайловчилар рўйхатидаги хато ва ноаниқликлар тўғрисида участка сайлов комиссиясига арз қилишлар мумкин деб кўрсатилган. Бу меъёрга кўра сайловда иштирок этган ҳар бир фуқарога ўзининг рўйхатдаги фамилияси, исми тўғри ёки нотўғри рўйхатга киритилганлиги билан танишиб чиқишга ҳақли. Агар фуқаро ўзининг сайловчилар рўйхатига киритилган фамилиясидаги хато ва ноаниқликлар аниқласа, дарҳол бу тўғрида участка сайлов комиссиясига арз қилиши ва унда йўл қўйилган камчиликларни бартараф этишни талаб қилиш ҳуқуқига эга. Бундан ташқари, манфаатдор шахсга сайлов комиссиясининг ноқонуний хатти-ҳаракати ёки қарори устидан қонунда белгиланган тартибда судга шикоят қилиш ҳуқуқи ҳам берилган.

Умуман олганда, фуқароларнинг давлат органлари ва бошқа органлар, шунингдек, мансабдор шахсларнинг ноўрин хатти-ҳаракатлари, ноқонуний қарорлари устидан берилган шикоятларнинг мазмун-моҳиятига эътибор берилса, улар турли хил мазмундаги шикоятларни ташкил қилади. Улар юқорида баён этилганидек, турли органларда турлича ҳал этилади.

Фуқаролик ишларини судда кўришда фуқароларнинг тегишли орган ёки мансабдор шахс устидан берилган шикоятлар ичида энг кўп учрайдиган тури бу — фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузувчи хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан берилган шикоятлар ҳисобланади, чунки бундай ишлар кўп ҳолларда уларни турли ҳуқуқий муносабатда бўлишлари билан боғлиқдир.

Баъзи ҳолларда судга шикоят билан мурожаат этилганда иш низоли бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда судья шикоятни қабул қилиш билан уни кўрмай қолдириши тўғрисида ажрим чиқариши ва умумий тартибда даъво қўзғатишни таклиф қилиши қонунда ўз ифодасини топган.

Масалан, А. исмли фуқаро катта кўчада йўл қоидаларига риоя қилиб ўз автомашинасини бошқариб келаётганда, давлат автомобил назорати ходими уни тўхтатади. ДАН ходими фуқаро А.га кўча ҳаракати қоидаларига риоя қилмаганлигини важ қилиб, катта миқдордаги жарима солади.

Фуқаро А. ўзининг ҳеч қандай айби йўқлигини ва бу жарима асоссиз эканлигини билиб, ДАН ходимининг мансабдор шахсига сабабларини кўрсатган ҳолда шикоят билан мурожаат этади. ДАН инспекцияси бошлиғи бу шикоятни ўрганиб чиқиб, унинг шикоятини рад этади. Ана шу вақтдан бошлаб фуқаро А.да судга ўзи ҳуқуқининг бузилганлигини ва ғайриқонуний қарорни бекор қилишни сўраб, туманлараро судга мурожаат этиш ҳуқуқи пайдо бўлади.

(Давоми учинчи бетда)

КРЕДИТ ОЛИШ ОСОНМИ? УНИ ҚАЙТАРИШ-ЧИ?

ДАВРА СУҲБАТИ

Кредит маблағларининг кўплиги юрт қудрати ва салоҳиятидан дарак беради. У тараққиётга элтувчи энг муҳим омилларнинг ҳам биридир. Мамлакатимиз раҳбарияти тараққиётнинг ана шу қудратли манбаини тўла ишга солиш соҳасида стратегик тадбирларни амалга ошираяпти. Истиқлол йилларида кредит ва кредитлаш масалалари юзасидан қатор қонун ҳужжатлари, Президент Фармонлари, ҳукумат қарорлари қабул қилинганига ҳар биримиз гувоҳмиз.

Кредит ва кредитлашга доир қонунлар, бошқа тегишли ҳуқуқий ва меъёрий ҳужжатлар ижтимоий-иқтисодий турмушни барқарорлаштиришга ишончли кафолат беради.

Мазкур қонунлар, Президентимиз Фармонлари, Вазирлар Маҳкамаси қарорлари ижросини таъминлаш борасида Хоразм вилоятида қандай тадбирлар амалга оширилаяпти? Натижалардан қаноат ҳосил қила оламизми? Ютуқларни кўпайтириш, тажрибаларни оммалаштириш, муаммолар, камчилик ва нуқсонларни бартараф этиш, кўламдор режа ва вазифаларни уддалаш соҳасидаги саъй-ҳаракатлар, уларнинг мазмун ва моҳияти нималардан иборат?

Шу маънода таҳририят ташаббуси билан Хоразм вилояти адлия бошқармасида "Кредит олиш осонми? Уни қайтариш-чи?" мавзуида давра суҳбати ўтказилди.

Қуйида ана шу давра суҳбатининг тафсилотларини эътиборингизга ҳавола этишни лозим топдик.

(Давоми иккинчи бетда)

Мулоҳаза, мушоҳада, таклиф

...БОШ ПУДРАТЧИ КЕРАКМИ?

Мамлакатимизда қишлоқ хўжалигини ривожлантириш билан аҳоли турмуш даражасини оширишга жиддий аҳамият берилмоқда. Агросаноат соҳасини барқарор ривожлантириш йўллари аниқ белгилаб олинган. Қишлоқ хўжалигида ислоҳотларни чуқурлаштиришга доир қабул қилинган ана шундай қонун ҳужжатларидан бири **"Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида"**ги Қонундир.

Хўжалик юритишнинг қишлоқ хўжалик кооперативи — ширкат хўжалигида ички хўжалик юритиш механизми қонун талаблари даражасида йўлга қўйилса, ширкат аъзоларига асосий воситалар пай улуши сифатида бўлиб берилса, жорий қилинган оила пудратида ҳисоб-китоб ишлари чек тизимида юритилса, деҳқон меҳнати ҳеч қачон бесамар кетмайди. Бундай ҳолда пудратчи звено аъзоларида ерга, мулкка, етиштирилаётган маҳсулотга нисбатан эгалик ҳисси кучаяди. Эгалик ҳиссининг кучайиши деҳқоннинг ортиқча харажат тортишига барҳам бериб, етиштирилган маҳсулотни четга торткилаб кетилишининг олдини олади. Минерал ўғит, ёқилғи-мойлаш материалларини кимларнингдир манфаати учун сарф қилинишидан сақлаб қолади. Қонун ҳамма учун бирдек даҳлдор. Унга қатъий амал қилган ҳеч қачон кам бўлмайди. Аксинча, фақат муваффақият сари юз тутади.

"Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида"ги Қонуннинг 1-моддасида "Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) товар қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштириш учун пай усулига ва асосан оила (жамоа) пудратига, фуқароларнинг ихтиёрий равишда бирлашишига асосланган, юридик шахс ҳуқуқларига эга мустақил хўжалик юритувчи субъектлар" эканлиги қайд қилинган. Шунга асосан мазкур қонунда бригада бошлиғи штати кўзда тутилмаган. Рост-да, ширкат хўжалик бошқаруви билан қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш бўйича шартнома тузиб, оила пудрати асосида чек тизимида ишлаётган пудратчига ортиқча нонга шерикнинг ҳожати йўқ. Мазкур қонун амалга киритилганига ҳадемай тўрт йил тўлади. Ширкат хўжаликлари бошқарув раҳбарлари дастлаб янги иш усулида иш бошлаган пайтларда "Бригада бошлиғи лавозимлари вақтинча, одамлар ишни бошқаришни ўрганиб олишсин, кейин бу штатлардан воз кечамиз" дейишганди. Уч-тўрт йил ўтса-да, ана шу ваъда унутилмоқда.

Вилоят адлия бошқармаси Пастдарғом (собиқ Гўзалкент) туманидаги "Беш қаҳрамон" ширкат хўжалигида чек тизимининг жорий қилиниши ва ҳисоб-китобларнинг амалдаги тартибга мос ҳолда юритилиш аҳволини ўрганганда, юқоридагидек ҳолга дуч келди. Бу ерда Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 15 июлда қабул қилинган **"Қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилишга оид қонун ҳужжатларига қишлоқ хўжалиги кооперативлари (ширкат хўжаликлари) тузиш чора-тадбирлари тўғрисида"**ги 299-сонли қарорининг ижросини амалга оширишда ташкилий ҳуқуқий жиҳатларга масъулиятсиз билан ёндошилган. Мавжуд 81 та оила пудратчилари 6 та бригадага бирлаштирилиб, бригадалар ташкил этилган.

Бажарилган ишлар ва сарф-харажатларни ҳисоб-китоб қилиш, чек дафтарчалари юритиш, ҳисоботни хўжалик молия ва ҳисоб марказига топшириш ҳар бир пудратчининг вазифаси. У сув, ўғит, техника, иш ҳақини ўзи ҳисоб-китоб қилмоғи керак. Мазкур ширкат хўжалигида эса аслида ана шу юмушлар бригада бошлиғи орқали амалда бажарилган. Қонунга хилоф томони бригада бошлиқларига пудратчиларнинг даромади ҳисобидан иш ҳақи берилмоқда. Ўтган йилнинг саккиз ойи мобайнида ширкат хўжалигининг олти нафар бригада бошлиғига 291 минг 120 сўм меҳнат ҳақи тўланган.

Шунингдек, Булунғур туманидаги "Булунғур" ширкат хўжалигида ҳам юқоридагидек салбий ҳолатлар рўй берган. Ўтган бир йил давомида ширкат хўжалигининг 13 нафар бригада бошлиғига пудратчилар ҳақидан 1 миллион 92 минг сўм иш ҳақи ҳисобланибди. Энди ўзингиз айтинг, агар бригада бошлиқлари оладиган ана шу 1 миллион 92 минг сўм иш ҳақи пудратчи звеноларнинг ўзларига берилса, уларнинг моддий манфаатдорлиги кескин ошарди. Ишга муносабати янада ўзгарарди.

Шундай эмасми?

Жойларда бўлганимизда сувни пудратчиларга навбат билан тақсимлаб бериш, минерал ўғит тарқатиш, нами меъёрига келган далага чопиқ тракторини жалб этиш ишлари билан бригада бошлиғи, яъни бош пудратчи шуғулланишини айтишди. Халқимизнинг "Минг ишчига бир бошчи" нақлини рўкач қилишди. Лекин кузатиш ва таҳлиллар шуни кўрсатаётибдики, бригада бошлиғи мавжуд ширкат хўжалигида ривожланиш ўрнига оқсоқлик кўзга ташланади.

Нега шундай?

Бунинг бир қатор сабаблари бор. Бригада бошлиғи нечта қўл остида пудратчи звено бўлса, ҳаммасининг чек дафтарчаларини бир хил юритади. Ҳисоб-китоб эгиз бўлгач, эртадан-кечгача далада ишлаган ҳам, номига ишга бир кўриниб келган ҳам йил якунида бир хил даромад олади. Ҳар ойда аввалдан бериб бориладиган аванс пули ҳам шундай.

Яна бир мулоҳаза. Бригада бошлиғи — бош пудратчи ишлаётган ширкат хўжаликларида пудратчилар ҳар бири ўзининг даласида алоҳида-алоҳида ишлаётганлигини баъзан учратмайсиз. Улар бугун бу далада бўлса, эртага унисида жамоа бўлиб ишлашади. Бундан эса ислоҳот талаб қилаётган "менинг далам, менинг ерим" туйғуси сустлашмайдими? Чунки пудратчилар биргаликда меҳнат қилгач, улар ўртасида бошқаларга нисбатан яхшироқ ишлаб, юқори ҳосил олиш, меҳнат орқасидан моддий манфаатдорлик ошиш туйғуси узоқлашмаслигига ким кафиллик бера олади?

Қишлоқда фермерлик ҳаракати мулкдорлар сафининг ортишига йўналтирилган. Биз бу билан ширкат хўжалигида пудратчи звено бўлиб ишлагандан фермер хўжалиги тузилгани яхши, деган фикрни олға суриш ниятимиз йўқ. Бор гап шундаки, агар фермер ғалла майдонининг ҳар гектаридан 50-60 центнердан ҳосил олса, бир ариқдан сув ичган бош пудратчи, етакчи пудратчилар камдан-кам ҳоллардагина уларга тенглаша оладилар. Сабаб: бу ерда эга кўп. Юқори даражада ҳосил олинмаётганлигининг бир томони эски иш услубидан воз кечилмаётганлиги билан изоҳланса, тўғрироққа ўхшайди.

Бор ҳақиқатдан кўз юмиб бўлмайди. Айрим ширкат хўжаликларида бригада бошлиғи пудратчининг чек дафтарчасини юритишга аралашмайди. Барибир у пудратчининг ҳисобидан маош олиши қонунчиликка зид-ку?

Энди "Бош пудратчи керак, усиз ширкат хўжалигида ишни юритиб бўлмайди" деган фикрга тўхталайлик. Бу борада янгидан Америка кашф қилиш шарт эмас, назаримизда. Минерал ўғитларни пудратчи звеноларга агроном тақсим қилса. Звено бошлиғи даласи ва ўсимлик ҳолатига қараб, унга буюртма берса. Сувни навбат билан олишни эса пудратчилар ўзларининг орасидан жамоат иши сифатида бир кишига беркитиб қўйишса, нега бўлмайди? Техника воситалари билан боғлиқ ишларни ширкат хўжалиги техника парки пудратчи звено билан чек асосида бажарса, бош пудратчи лавозимини қонунга хилоф тарзда сақлаб туришга ҳожат бормикин?

Фахриддин МУҲАММАДИЕВ,
ҳуқуқшунос,
Абдуҳамид ХУДОЙБЕРДИЕВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

КРЕДИТ ОЛИШ ОСОНМИ? УНИ ҚАЙТАРИШ-ЧИ?

ДАВРА СУҲБАТИ

МУЛОҲАЗА УЧУН: Ҳозир вилоятда ялпи ички маҳсулотнинг 39,6 фоизини яратаётган 11546 та кичик ва ўрта бизнес субъектлари, қўшма корхоналар, шунингдек, 4518 дан зиёдроқ деҳқон-фермер хўжаликлари, 14338 та якка тадбиркор фаолият кўрсатаяпти. Вилоятдаги банк-кредит муассасалари уларнинг эхтиёжини қандай қаноатлантираяпти?

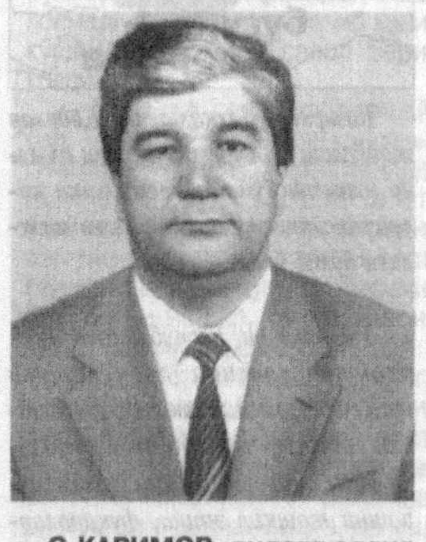

О.КАРИМОВ, вилоят адлия бошқармасининг бошлиғи:

— Сир эмас, тадбиркорлик азалдан тараққиётга юз тутаётган ҳар қандай давлатнинг иқтисодий таянчи бўлиб келган. Бу фаолият тури билан бевосита шуғулланаётган кишиларни молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш ҳар доим ҳам осон кечмаган. Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, республикамизда бу борада ўзига хос ишончли ва истиқболли тизим шакллантирилди. Тадбиркорликни ҳар жиҳатдан қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантиришнинг стратегик вазифалари белгилаб берилди. Шундай экан, ҳеч биримизнинг бу жараёндан четда туришга, ўзимизни бу ишлардан холи санашга ҳаққимиз йўқ. Қайси вазифада ишлашимиздан қатъи назар, имкон қадар тадбиркорга мададкор бўлишимиз, уларнинг куч-ғайратларини бунёдкорлик ишларига йўналтиришимиз тақозо этилмоқда. Жумладан, кредит ва кредитлаш масалаларидаги жараёнларни холис таҳлил этишга, бу жараённи адолат нуқтаи назаридан туриб баҳолашга уриниб кўрайлик. Хўш, банк мутасаддиларининг ўзлари бу масалага қандай қарашади?

Б.РЎЗИМАТОВ, вилоят ҳокимлиги умумиқтисодиёт мажмуаси котибияти раҳбари:

— Қарз бериш масаласида аввалига унга бўлган эҳтиёж кўламлари ўрганилмоғи, бу соҳада, агар зарур топилса, ижтимоий тадқиқотларгача бўлган тадбирларга ҳам изчил мурожаат қилинмоғи даркор. Кейинги босқичда маблағ ва унинг захиралари ахтарилмоғи, бу жараёнда уни бойитиш ва кенгайтириш, шу билан эҳтиёжларни тўла қондириш муддаосига эришилмоғи керак. Давлатимиз талаби бирни иккига дўндираман деганлар учун банк-кердит муассасаларнинг эшиги доимо очиқ турмоғи, бу даргоҳдан бирон бир инсон ноумид чиқиб кетмаслиги даркор.

Вилоятда сони 11,5 мингдан ортиб кетган кичик ва ўрта бизнес субъектлари мавжуд. Бугун улар биздан қанча ҳажмда қарз сўрашмаса-да, эҳтиёж миқёсларини ўрганмоғимиз ва уни қондириш манбалари ҳамда имкониятларини изчил ахтармоғимиз зарур. Кредит ва кредитлаш соҳасидаги ишларнинг "алифбоси" ана шундан бошланса, шубҳасиз, банк ҳам, мижоз ҳам маҳталлик сезмайди.

О.ОЛЛАБЕРГАНОВ, Республика Марказий банки вилоят бош бошқармаси бошлиғининг ўринбосари:

— Банк муассасалари кредит маблағларини бўлғуси мижознинг қарзни қайтариш имконият миқёсларини атрофлича ўргангандан сўнг ажратаяптилар. Эҳтиёжлар кўламлари ана шу йўл билан аниқланаяпти. Шунга асосан 2001 йилда кичик ва ўрта бизнесни рағбатлантириш учун жами 4,7 миллиард сўмлик кредит маблағлари берилди. Унинг 89,4 фоизи тижорат банклари, 3,7 фоизи "Бизнес-жамғарма", 6,2 фоизи меҳнат бандлиги идоралари, 0,7 фоизи деҳқон-фермер хўжаликлари уюшмалари ҳиссасига тўғри келади. Ўтган йили етказиб берилган микрокредитлар ҳажми 1 миллиард 147 миллион сўмни ташкил этди.

Шулар эвазига вилоятда жами 2717 та иш ўрни ташкил этилди. Хорижий маблағларни вилоятга жалб этиш соҳасида ҳам сезиларли ўзгаришлар рўй бераяпти. 2001 йил мобайнида 3 та қўшма корхона тузилди. Биргина "Хива-Карпед" қўшма корхонаси 47,9 миллион немис маркаси маблағига эга бўлди. Чет эл маблағлари иштироки эвазига "Хоразм-Нуртоб" корхонаси ишга тушиб, эндиликда ўз маҳсулотларини хорижга чиқаришни қизғин бошлаб юборди.

Р.ҚУРБОНОВ, вилоят меҳнат ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш бошқармаси бошлиғи:

— Кредит пулларининг ўз вақтида берилиши ва қайтарилиши банк ходимларининг салоҳиятига боғлиқ. Афсуски, бошқармамизнинг 19,8 миллион сўм миқдоридаги кредит ажратмаларини "Тадбиркорбанк"нинг вилоят бўлимидан муҳлати аллақачон ўтиб кетган бўлса-да, ҳануз қайтариб ололмаяпмиз. Башарти, банк пулимизни ўз муддатида қайтарса, кредит маблағлари айланиши тезлашар ва захирамизни кенгайтира бориш имкони вужудга келган бўларди.

МУЛОҲАЗА УЧУН: Фуқаро Зийнат Мадаминованинг деҳқон-фермер хўжалигини ташкил этишга қаратилган истаги айрим банк ходимларнинг лоқайдлиги туфайли чиппакка чиқади. Унга тикувчиликка ихтисослашган хусусий корхона очиш бўйича "холис" маслаҳат беришади. Шундагина кредит олиши осон бўлишини тушунтиришади. Сансоларликлар, "эртага кел, индинга кел"ларнинг адоғи бўлмайди. Гаров учун мулк-бисотини баҳолатиб келишни тайинлашади. Ваколатли идора буни амалга ошириб, мол-мулк қийматини белгилаб беради. Лекин "Сотилмас молнинг нархи олтин" дейишганидек, белгиланган баҳо банк мутасаддиларини қаноатлантирмайди ва фуқаро З.Мадаминованинг гаровга қўймоқчи бўлган мулкини ўзларича қайта баҳолаб, унга ваколатли маҳкама томонидан аниқланган 4,5 миллион сўмлик қийматни 1,9 миллион сўмдан иборат қилиб белгилашади. Оқибатда гаров нархи кредит қийматига жавоб бермаслиги важидан фуқарони яна сарсон-саргардон қилишади.

Д.МАШАРИПОВ, Марказий банк вилоят бош бошқармаси кичик ва ўрта бизнесни қўллаб-қувватлаш бўлими бошлиғи:

— Ўтган йили кредит масалаларига доир 20 та ариза ва шикоятни қараб чиқдик. "Уйжойжамғармабанк"нинг вилоят бошқармаси ва "Саноатқурилишбанк"нинг Хива шаҳобчасида айрим ходимларнинг ноҳолис хатти-ҳаракатларига тегишли баҳо бериш масаласи ана шу банкларнинг раҳбарлари ҳукмига ҳавола этилди.

З.Мадаминованинг шикояти ҳам ўрганилди. Тадбиркорнинг бизнес-режаси таҳлил этилганда, мўлжалдаги вазифаларни бир киши якка ҳолда уддалаши қийинлиги маълум бўлди. Қарз масаласи эса гаровга қўйилган мулк нисбатига асосан ҳал этиб бериладиган бўлди.

О.КАРИМОВ: — Афсуски, кредит олувчиларнинг асабини толиқтириш ҳоллари учраб турибди. Кредит шартномаларига юзаки муносабат ҳолларига ҳам дуч келинаяпти. Айрим банк муассасаларида ҳуқуқшунос лавозими тугатиб юборилган ёки бўш турибди. Кредит шартномаларидаги номукаммалликлар учун биринчи галда ўша муассасанинг ҳуқуқшунос ходими жавоб бермоғи шарт. Ушбу шартномалар ҳуқуқшуноснинг хулосаси асосидагина расмийлаштирилиши лозим. Айрим камчилик ва нуқсонлар банк мижозларининг ҳуқуқий савияси камлиги натижасида рўй бераяпти, десам кўпам тўғри бўлмайди. Ўз ҳуқуқий мақомини билмаслик ёки ҳис этмаслик ҳолларини мижозлар эмас, балки айрим банк ходимлари ҳам яққол намойиш этишаяпти.

МУЛОҲАЗА УЧУН: "Бизнес-жамғарма"нинг вилоят бўлими муқаддам атиги 3 та банк муассасаси билан пул муомаласини амалга ошириб келган. Энди улар сони 8 тага етди. Бундан ташқари, хизмат ва қулайликнинг қатор янги турлари жорий этилди.

И.ЎТАРОВ, "Бизнес-жамғарма" вилоят бўлими бошлиғи:

— Ҳозир кредитга йўналтирилган ажратмаларимизни вилоятнинг 8 та банкига ҳар ой сайин мунтазам етказиб бераяпмиз. Мижозларимиз кредит масалаларида бўлимимизга қатнаб овора бўлишларига ҳожат қолмади. "Бизнес-жамғарма"миз кредитларига муҳтож тадбиркорлар зарур миқдордаги пулни ўша банлардан олишлари мумкин. Бунинг учун банкларга тегишли ҳужжатлар тақдим этилса, кифоя. Аммо баъзи банклар мижозларимизга бўлимимиз маблағларини сансоларликлардан сўнг ҳам беришмаётгани ҳақидаги ташвишли хабарлар жиддий безовталигимизга сабаб бўлаяпти. Хусусан, "Тадбиркорбанк" ходимларининг фаолиятидан унчалик қониқмаяпмиз. "Бизнес-жамғарма" ва вилоят деҳқон-фермерлар уюшмасининг кредит маблағлари фақат юридик мақомдаги тадбиркорлик субъектларига берилади. Идорамиз қошида "консалтинг" маркази ишлай бошлади, мижозларимиз унинг хизматидан баҳраманд бўлишлари мумкинлигини ҳам маълум қилмоқчиман.

А.ОТАЖОНОВА, "Уйжойжамғармабанк" вилоят бошқармаси кредит бўлими бошлиғи:

— Айрим тадбиркорлар ўз зиммаларига бажарилиши қийин ва мураккаб юмушлар юзасидан мажбурият олишади. Кредит бериш маҳали уларнинг имконяитлари таҳлил этилади. Башарти иш кўлами имкониятлар даражасидан ортиқ келса, кредит бериш ҳақидаги сўров рад қилиниши мумкин. Чунки кредитни ажратилган лимит (чегирма) доирасидагина бера оламиз.

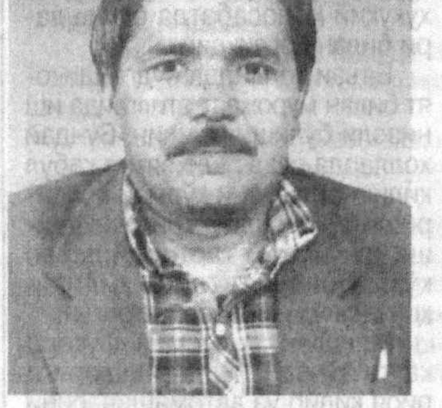

Ж.ХУДОЙБЕРГАНОВ, Қўшкўпир туманидаги "Дарвеш" фермер хўжалиги раҳбари, банк мижози:

— Фермер хўжалигимиз фаолиятини банк билан ҳамкорликларсиз тасаввур этолмайман. Бу соҳада банкнинг мададини ҳар дақиқада ҳис қилаяпмиз. Фермер хўжалигимиз фаолиятини янада ривожлантирмоқчиман. Банкдан кредит олиш режамиз амалга ошса, хўжалигимиз гуркираб ривожланиши ва элимиз дастурхони янада тўкинлашиши турган гап.

А.СОБИРОВ, "Инсон ва қонун" газетаси махсус мухбири:

— Фикримизча, банкларнинг кредитлаш имконлари анча кенг. 2001 йил мобайнида кредит миқёслари вилоятда 4,7 миллиард сўмдан ортгани давлатимизнинг улкан мадади ва вилоятдаги банк муассасаларининг чакки ишламаётганидан дарак беради. Кредит миқёсларини кенгайтиришнинг бирдан-бир чораси бу масалага бўлган муносабатни тубдан ўзгартиришдан иборат. Авваламбор, шу масала бўйича дунёқарашимизни янгилашимиз, кредитлашни ривожланишнинг улкан омили сифатида эътироф этмоғимиз даркор. Кредит маблағларининг белгиланган муҳлат доирасида айланиши унинг миқёслари кенгайгани, демакдир. Афсуски, баъзан кредит олувчининг имконият ва салоҳиятига етарлича баҳо берилмаётганига ҳам гувоҳ бўлаяпмиз. Кредит маблағлари ҳуқуқ ва бурчларини англаган, омилкорликни ўрнига қўя олган, изланувчан ва интилувчан тадбиркорнинг қўлига тушса, албатта, ўз вақтида ғазнага қайтади ва миқёслари янада ортган ҳолда янги мижознинг илкига бориб тушади. Башарти бунинг акси содир бўлса, мижознинг ҳам, банкнинг ҳам манфаатларига путур етади. Шуларни назарда тутиб, мижоз имкониятини тадқиқ этиш, бу хусусда омма фикрини ўрганиш, қарзни кимлар олиши мумкинлиги юзасидан аҳоли ўртасида ижтимоий сўров ўтказиш каби самарали тадбирлардан истиҳола қилмаслик даркор.

МУЛОҲАЗА УЧУН: — Вилоятда кредит ажратмаларини белгиланган муҳлатда 100 фоиз қайтариб олишни уддалаётган банк муассасалари бор. Ташқи иқтисодий фаолият Миллий банкининг Урганч бўлими, "Пахтабанк"нинг Янгиариқ туман бўлими шулар жумласидандир.

Б.РЎЗИМАТОВ: — Банк раҳбаридан тортиб, оддий ходимларигача мижоз манфаатини ўз манфаатим деб ҳисобламоғи даркор. Банк олдида атиги битта муҳим вазифа турибди. У мижозга беминнат хизмат қилиши ва ҳар қандай вазиятда уларнинг талаби-эҳтиёжини қондириши керак. Биз ҳар бир банк муассасаси ходимлари онгида ана шундай ҳис-туйғуларни вужудга келтириш, мижоз дилида эса банкларимизга нисбатан ишонч ва ҳурмат туйғуларини янада кўпроқ уйғотиш тадбирлари устида иш олиб бораяпмиз. Банк ва мижоз ўртасида ўзаро ишонч, ҳурмат ва ҳамкорлик туйғулари жўш урса, томонлар бирдек манфаат кўради.

Д.ОЛЛАБЕРГАНОВА, Ташқи иқтисодий фаолият миллий банкининг Урганч бўлими бошқарувчиси ўринбосари:

— Мижозни ҳеч маҳал ноумид қайтармаслигимиз даркор. Бунга озми-кўпми эришаяпмиз ҳам. Хушмуомалалик ҳам ютуқларнинг ярим гарови. Масаланинг ҳуқуқий жиҳатларини мижозга тушунтириш, савиясини бойитишга ёрдам беришдан тортинмаслик зарур. Амалий ёрдам ана шу аснода уюштирилса, самара кўнгилдагидай бўлади: банк маблағсиз, мадад сўраб мурожаат қилган мижоз эса кредитсиз қолиб кетмайди.

Б.МЕНГЛИЕВ, вилоят товар ишлаб чиқарвчилар ва тадбиркорлар палатаси раиси:

— Гапнинг сирасини айтганда, бугунги тадбиркор мададга муҳтож. Унинг зиммасига катта юк ортилган. Буни аввалambор, унинг ўзи ва қолаверса, банкларнинг ходимлари дилдан англамоқлари даркор. Кредит олувчининг дилини ягона орзу — кредит олиш банд этганлигини ҳаммамиз юрак-юракдан англамоғимиз зарур. Инсон дилини англаш унинг ғам ва ташвишлари, қувонч ва шодликларига шерик бўлиш демакдир. Назаримда, кўп сонли тадбиркорларимиз банк ходимларидан инсоний меҳр-оқибат намуналарини кутишаяпти.

Фикримизча, кредит ва кредитлаш усуллари замон талаби ва тақозоларига кўра янгилана борса самарали бўлади. Бу жараённинг барча эскирган ва самара бермай қўйган шакл-шамойиллари ўз ўрнини янги ва янгиланган усулларга бўшатиб бермоғи шарт. Бу соҳада ташаббус дастлаб банк муассасасининг ўзидан чиқса, айни муддао бўларди.

О.МАТКАРИМОВ: — Бизнингча, банкларнинг имконияти ва ваколатларини бирмунча кенгайтириш зарурати етилди. Қатор банк муассасаларининг юридик мақомини қайта қараб чиқиш зарур. Негаки, айрим банклар тўла ҳуқуқли юридик шахс мақомига эга эмас. Улар шаҳобча мақомида фаолият кўрсатаяпти. Табиий ҳолда пайдо бўлиб турадиган баҳсли, мунозарали, низоли ҳолатларда аниқ мақомга эга бўлмаган банклар ўз мақсад ва манфаатларини керагича ҳимоя этолмай қолишлари мумкин. Ваҳоланки, банкнинг айрим юридик ва жисмоний шахсларга ёки аксинча мижоз ёинки бошқа мақомдаги хўжалик субъектларининг банк муассасасига нисбатан даъво-эътирозларига дуч келинаётган ҳозирги маҳалда бу каби қусурлар ишга жиддий панд бериши мумкин.

МУЛОҲАЗА УЧУН: "Уйжойжамғармабанк"нинг вилоят бошқармаси ўтган йили жами 560 миллион сўмлик кредит маблағларини тақсимлади. Аммо унинг 260 миллион сўми қайтганича йўқ. Муддатлар эса ўтиб бораяпти. Хўш, бу ва бошқа банкларда маблағла қайтими нега суст?

И.ИСМОИЛОВ, якка тадбиркор, Хазорасп тумани:

— Кредитлаш — вилоятдаги банкларнинг асосий юмуш ва мажбуриятларидан бирига айланганлигини ҳис этдим. Аммо ўзимизга келсам, ишимиз жадал юришмаяпти. Мана бир неча ойдирки, банкдан кредит ололмай овораман. Чамамда, банкдагилар дилимизда тадбиркорликка нисбатан кучли ҳавас ва интилиш туйғулари уйғонганлиги, қарзни ўз муддатида қайтаришимиз учун интилиш туйғулари уйғонганлиги, қарзни ўз муддатида қайтаришимиз учун ҳамма шарт-шароитлар муҳайё эканлигини англашмаяпти, чоғи.

И.ДАВЛАТОВ, вилоят прокурорининг ўринбосари, адлия маслаҳатчиси: — Маълумотларга қараганда, ўтган йили вилоятда янгидан 1784 та тадбиркорлик субъектлари очилган, айни пайтда 882 таси тарқатиб юборилган. Тадбиркорлик субъектларининг тугатилиши ва янгилари пайдо бўлиши табиий ҳол. Аммо тугатилган тадбиркорлик субъектларни орасида кредит ололмагани боис фаолиятини тўхтатишга мажбур бўлганлар сони қанча эканлигини ўйлаб кўрганмисиз? Айрим ҳолатлардан бохабармиз. Тадбиркорлар орасида куни кредитга қараб қолган, кредит унинг учун ҳаёт ва мамот масаласига айлангани ҳам бор. Банк ходимлари уларнинг ғам ва ташвишларига шерик бўлишаяптими? Бу каби саволларга афсуски, кўп ҳолларда қониқарли жавоб ололмаймиз. Бизга фидойи, жонкуяр, оловқалб, сезгир ва зукко ходимлар кўпроқ зарур. Афсуски, мижозининг кимлигини чеҳрасига қараб эмас, балки баъзи ёлғон-яшиқ ёки сохта қоғозларига қараб баҳолаётган, ҳатто таниш-билишчиликка асосланиб, ҳожат чиқараётган банк хизматчилари ҳам бор. Агар шундай бўлмаганида кимларгадир кредит маблағлари тошқин дарё мисол оқиб кирмаган бўларди.

Битта мисол келтирмоқчиман. Банк мижозларидан бири турли йўллар билан якка ўзи 7 тагача хусусий фирма очишга эришганини аниқладик. Бундан ҳам хунуги, банклар унинг номига беистиҳола 25 миллион сўм миқдорида кредит маблағларини ажратиб беришган. Ўша мижоз аёл киши. У аёл боши билан шунча "юк"ни кўтариш, қонунларимизни оёқости қилишга эришибди-ю, унинг "хурмача" қилиқларини ҳеч ким "кўрмай қолибди". Бунисини ҳам ҳолва, ҳатто икки энлик ариза битмай, бирон-бир ҳужжат топширмай, кредит олганлар ҳам учрайдики, буни қандай изоҳлаш мумкин?

Қонун ҳамма-ҳаммани масъуллик ва мажбуриятга ундамоғи даркор. У эъзозлаганни эъзозлайди, қадрлаганни қадрлайди, ўчакишгандан эса ўч олади. Бу ақида барча қатори банк тизими ходимларига ҳам, унинг кўп сонли мижозларига ҳам бирдай тегишлидир.

К.РАҲИМОВ, вилоят прокуратураси умумий назорат бўлими бошлиғи:

— Қарз олиш ва бериш томонларнинг ички муносабатларидан иборат жараёндир. Бу жараёнда зиммадаги мажбуриятни ким қандай адо этаётганлигини томонларнинг ўзи назорат қилиб бормоғи, башарти, қонунбузилиши ҳоллари рўй бергудек бўлса, бири иккинчисини албатта огоҳлантирмоғи ва огоҳ этиб бормоғи, шу йўл билан ножўя ишларнинг олди олинмоғи даркор. Лекин қатор банк муассасаларида ўзининг оёғига болта уриш қабилида иш тутилаётганига ҳам гувоҳ бўлаяпмиз. Кредит муҳлати тугагунга қадар рўй берган айрим жиддий камчилик ва нуқсонлар ҳақида тегишли қонун назорати идораларни хабардор этмаслик ҳоллари мавжуд. Ўз манфаатини кўзлаган одам, ўзгалар манфаатини ҳам кўзламоғи лозим. Лекин айрим банк ходимлари нуқул ўз манфаати йўлида жон куйдиришаётганидан ҳам воқифмиз. "Тадбиркорбанк"нинг Янгиариқ бўлимида унинг собиқ раҳбари ўз ўғли номига 3 миллион сўмлик кредит маблағи расмийлаштирганини аниқланди. Банк раҳбарининг ўғли 3 миллион сўм кредит пулини чўнтагига урган маҳалда мазкур муассасага яна 50 дан кўп тадбиркор мадад сўраб мурожаат қилишаётганди. Афсуски, уларнинг кўпчилиги бир четда қолиб, банк пулини арзанда ўғил илиб кетди...

М.ЖУМАМУРОДОВА, Республика ҳуқуқий маърифат тарғиботи марказининг вилоят бўлими раҳбари: — Тадбиркорлик мамлакатимизда энг оммавий ҳаракатлардан бири бўлиб қолди. Кредит эҳтиёжлари учун вилоятимиз банклари томонидан ажратилаётган маблағлар воҳа ижтимоий-иқтисодий турмуши равнақи учун хизмат қилади. Бу маблағларни оз деёлмаймиз. Аммо уни кўпайтириш имконлари ҳам анчагина ва бу ҳақда "Давра суҳбати"да батафсил айтилди. Биз эса кредит маблағлари самарадорлигини оширишнинг қўшимча имконлари ҳам бор, деб ҳисоблаймиз. Гап кўп сонли мижозлар ва банк ходимларининг ҳуқуқий савиясини ошириш хусусида кетаётир. Масаланинг ҳуқуқий жиҳатларини мукаммал эгаллаганларга омад ҳамиша ёр.

Бўлимимиз тадбиркорлар ва уларга хизмат кўрсатувчи идора ҳамда ташкилотлар ходимларининг ҳуқуқий онги ва малакасини юксалтириш кафолатини берувчи турли тарғибот-ташвиқот воситаларини кўплаб тайёрлаяпти. Ҳуқуқий дунёқарашини бойитиш истагида бўлган элдошларимиз учун эшикларимиз доимо очиқ. Бизга қолса, аввал, ҳуқуқингизни англанг, дунёқарашингизни бойитинг, сўнгра ишга киришинг, дегимиз келади.

Б.РЎЗИМАТОВ: — Вилоятимизда биргина ўтган йилнинг ўзида кредит маблағлари эвазига мужассам этган 10 дан зиёд нисбатан йирик корхоналар сафга қўшилди. Бунда энг муҳими, ва қувончлиси кредитнинг хорижий манбалари вилоятга жалб этилганидир. Яна ҳам қувончлиси, чет эл кредит маблағлари хусусий тадбиркорлик объектларига ҳам дадил кириб келаётганидир. Хива шаҳридаги "Муқаддам" хусусий фирмаси Осиё тараққиёт банки томонидан ажратилган 215 минг АҚШ доллари ҳажмидаги маблағи эвазига бутун бошли янги корхонани бунёд этиб, аҳолини ўз ноз-неъматларидан баҳраманд этаётгани, бошқа қатор тадбиркорлик субъектлари ҳам хориж билан қалин алоқа боғлашга мушарраф бўлишаётгани фикримнинг далилидир. Саъй-ҳаракатларимиз уйғунлашса, бар ёқадан бош чиқариб ишга киришсак, ютуқ ва самара албатта, бизники — халқимизники бўлади.

О.КАРИМОВ: — Кредит ва кредитлаш соҳасидаги ишлар йил сайин такомиллашаётгани, мижозлар эҳтиёжи тобора яхшироқ қондирилаётганидан хотиржамликка берилмаслигимиз зарур. Ҳар битта кичик камчилик ёки нуқсон ўзи қалбимизда акс-садо бермас экан, натижаларга умид боғламаса ҳам бўлаверади. Камчилик ва нуқсонларни тугатиш йўлида ташланган ҳар бир қадам пировардида ютуқлар гаровига айланишини унутмаслигимиз даркор.

Давра суҳбатини махсус мухбиримиз Абдулла СОБИРОВ ёзиб олди

ДИРЕКТОР "ЧУВ" ТУШДИ

Мамлакатимизда тадбиркорликка кенг йўллар очиб берилмоқда. Бундай имкониятдан унумли фойдаланаётган кўплаб тадбиркорлар ватан, халқ манфаати йўлида ташаббус кўрсатиб ишлашяпти. Шу билан бирга ўз ҳамёнидан бошқа нарсани ўйламайдиган айрим баднафс кимсалар ва боқибеғам раҳбарлар тадбиркорликка тўсиқ бўлаяпти, ҳатто уларнинг ҳақига хиёнат ҳам қилишаяпти.

Лафзсизлик, яъни тузилган шартнома шартларини бажармаслик ҳоллари ҳам йўқ эмас. Пешона тери эвазига етиштирган маҳсулоти ҳақини ойлаб, йиллаб ололмай юрган тадбиркорлар ҳам анчагина. Бундай нохуш ҳолатлар баъзи ҳолларда тадбиркорларни сарсон қилаётгани, уларнинг шаштини синдираётгани ҳам сир эмас.

Тўрақўрғон шаҳрида истиқомат қиладиган хусусий тадбиркор Муроджон Тўраев айни шундай ҳолатни бошидан кечирганлардан биридир. 2001 йилнинг июнь ойида у Поп тумани давлат муассасаларини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминловчи савдо фирмаси директори Шарофиддин Сирожиддинов билан ўзаро шартноа тузди. Шартномага кўра тадбиркор фирмага 3 июль куни 18-сонли юк хати орқали 902 кг. оққанд, 1200 кг. печенье, 15 август куни рақамсиз ҳисоб варақ-фактура билан 1132 кг. печенье, 90 кг. карамел, 932 кг. парварда, 255 кг. мармелад ва бошқа кунларда жами бўлиб 3851850 сўмлик ширинлик маҳсулотлари топширди. Афсуски, у фирмага етказиб берган бу маҳсулотлари учун ҳақни ўз вақтида ололмади. Унинг фирма директорига бир неча марта қилган мурожаати ҳам натижа бермади. Ҳафсаласи пир бўлган тадбиркор директордан маҳсулот ҳақини корхонанинг Поп туманидаги ҳисоб рақамига ўтказиб беришни сўради. Шунда ҳам директор пинак бузмади. 2001 йилнинг сентябр ойи ҳам охирлаб қолди. Тадбиркор "Энди қаттиқроқ гапирмасам бўлмайдиганга ўхшайди", деб директор хонасига аччиқ устида кирди. Бошлиқ унинг важоҳатини кўргач, юмшоқ гапириб, юпатишга ўтди.

— Сиз ҳали ҳам эскича фикрлайсиз, — деди директор уни ўтиришга таклиф этар экан. — Замон ўзгарди, сиз ҳам ўзгарингда...

Муроджон "бошлиқ нега бундай деяпти, ахир, мен ҳам ўзгариб тадбиркор бўлдим-ку" демоқчи эди, директор яна гап қотди:

— "Ўзгаринг" деган сўзнинг маъносини тушунмадингиз, шекилли, биродар? Ҳозир бир ишни битказиш осон эмас. Унинг харажати бор. Акс ҳолда судралиб юраверасиз...

Шундан кейин директор асосий мақсадга кўчди. Тадбиркорга тегишли бўлган 3951780 сўмлик қанд маҳсулотлари пулини ўтказиб бериш учун 50 минг сўм пора талаб қилди. Муроджон фирмага қатнайвериб иши битмай чарчаганини ўйлаб, ниҳоят, бу таклифга рози бўлди. Сентябрь ойининг бир куни айтилган миқдордаги пулни у Шарофиддин Сирожиддиновга олиб келиб берди. Шундан сўнггина иш ҳамирдан қил суғургандай силлиқ битди.

Директор бир тадбиркорни чув туширганидан мамнун бўлиб ўтирган пайтда унинг хизмат хонасига Поп туманидаги "Дунё" фирмасининг бошлиғи Аҳрор Дўсматов кириб келди.

— Ўзингизга маълум, 2001 йилнинг 19 апрелида ўзаро тузилган шартномага мувофиқ фирмангизга озиқ-овқат маҳсулотлари етказиб берган эдик. Ҳақини ҳалигача олганимиз йўқ. Шуни ҳисоб-рақамимизга қачон ўтказиб берасиз?—деди у.

Озиқ-овқат таъминоти савдо фирмаси директори бу саволга жавоб беришга шошилмади, ўзини вазмин тутиб тадбиркорни алдаш учун турли ҳийла-найрангларни ўйлай бошлади. А.Дўсматов эса "нима деркин" дегандай унинг оғзига қараб турарди.

Аслида воқеа бундай бўлган эди: Ўзаро тузилган шартномага асосан "Дунё" хусусий фирмаси 2001 йил 19 апрелдаги 5-сонли юк хати билан савдо фирмасига 32 кг. сариёғ, 14 майдаги 7-сонли юк хати билан 850 кг, 27 июндаги 13 ва 25 июлдаги 18-сонли юк хатлари билан 9000 кг перловка жами, 3595100 сўмли озиқ-овқат маҳсулотлари топширган эди. Ана шу маҳсулотлар учун савдо фирмаси тадбиркор ҳисоб рақамига май ойидаги 118-тўлов топшириқномаси орқали 570 минг, 101-тўлов талабномаси билан 300 минг ва 179-жаддал орқали 200 миллион сўм ўтказиб бериб, яна 711 минг сўм қарздор бўлиб қолган. Гапнинг индаллосини айтганда, тадбиркор савдо фирмасидан шунча миқдордаги қарзини беришни талаб қилиб келган эди.

— Энди гап бундай, — дея гап бошлади директор Аҳрор Дўсматовга — Очиқчасига гаплашиб олайлик. Пулингизнинг асосий қисмини ҳисобингизга ўтказдик. Лекин иш ўз-ўзидан битмаслигини, арава ғилдирагини мойламасангиз, юрмаслигини тушунсангиз керак...

— Бўлмаса-чи, — жавоб қилди тадбиркор ҳайрон бўлиб.

— Балли, мана энди ўзингизга келдингиз. Ҳисобингизга аввал ўтказиб берган 200 миллион сўм ва биз томондан тўланиши лозим бўлган 711 минг сўм эвазига умумий маблағнинг 10 фоизи миқдоридаги пулни чўзсангиз, қолган иш ҳам осонликча кўчади.

Тадбиркор ўзини ўнглай олмай анграйиб қолди. У директор сўраётган пора қанча бўлишини хаёлан хомчўт қилган эди: 271100 сўм... А.Дўсматов "шунча пулни қаердан олман" дегандай директорга юзланди. Шарофиддин тадбиркорнинг юрагидагини топгандай унга яна сўз қотди:

— Биламан, шунча пулни нақд бериш қийин. Лекин мен озиқ-овқат маҳсулоти ҳисобида, яъни натура шаклида ҳам олавераман. Бунинг учун сиз "фирма омборидан 743 кг. перловкани қайтариб олиб кетдим", деган мазмунда ҳужжат берсангиз бас.

Тадбиркор азбаройи иши битишни ўйлаб, директорнинг таклифига кўнди. У 28 сентябрь куни 222900 сўмлик 743 кг. перловкани гўёки савдо фирмаси омборидан қайтариб олганлиги ҳақида директор томонидан расмийлаштирилган 74-сонли қалбаки ҳужжатга имзо чекди. Шарафиддин омбор мудири Л.Султоновни чақириб, унга "Дунё" фирмасига перловкани бермасдан имзо чекилган "накладной"ни ҳисоботга киритишни айтди. Кейинчалик тадбиркорга тегмай омборчининг моддий жавобгарлигида қолган ана шу перловка директорнинг топшириғи билан ўзининг турмуш ўртоғи, яъни Райҳона Баҳромовага қарашли "Фазлиддин ота" фирмаси балансига ўтказилди. Уни омборчи гўёки перловка "Фазлиддин ота" фирмасидан савдо фирмасига юк хати билан топширилди, деган мазмунда ҳужжат расмийлаштирди. Шу йўл билан директор А.Дўсматовдан пора тариқасида олиб қолган ва савдо фирмаси балансида турган 743 кг. перловкани "Фазлиддин ота" фирмаси орқали ўзлаштириб юборди.

Бу ҳам ҳали ҳолва экан.

Савдо фирмаси директори Ш.Сирожиддинов чортоқлик тадбиркор Тоҳиржон Аҳатовга ҳам шундай фирибгарлик йўлини тутди. Тадбиркор ўз даласида етиштирган 5 тонна картошкани савдо фирмасига сотмоқчи бўлганида, директор унга картошканинг ҳар бир килограмми 155 сўмдан, лекин 165 сўмга ҳужжат расмийлаштириб беришини айтиб, шунинг "шапка"си 100 минг сўм бўлади, шунга чидасангиз картошкани топширасиз, нима, биз бу ерда пашша қўриб ўтирамизми", дейди. Ва айтилган пулнинг ярмини ҳужжат расмийлаштирилгач, қолганини эса маҳсулот учун ҳақ тўлангандан сўнг олишини айтади. Т.Аҳатов савдо фирмаси тайёрловчи Ваҳобжон Тошматов иштирокида Ғурумсарой қишлоқ касалхонаси ва интернатга 2500 килограмм картошка топширади. Шундан сўнг у савдо фирмаси директорига пора тариқасида бериладиган 100 минг сўм пулнинг ярмини қаердан топишни билмай боши қотади.

Азиз газетхон!

Сиз "тадбиркор порани директорга берган бўлса керак", деб ўйлаган чиқарсиз.

Йўқ.

Тоҳиржон Аҳатов ўйлай-ўйлай, охири, тўғри йўлни танлайди. У порахўрликни касб қилиб олган, тадбиркорларни "чув" тушириб келаётган директорнинг хурмача қилиғини фош этишни мақсад қилади. Бунинг учун у ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларига ариза билан мурожаат этади. Вилоят прокуратураси ва вилоят ИИБ томонидан порахўр раҳбарни қўлга тушириш учун махсус тадбир ўтказилди. 2001 йилнинг 5 октябр куни директор хизмат хонасида пора олаётган пайт қўлга тушди. Ва қилмишига яраша жазо олди.

Ўрганган кўнгил ўртанча қўймас, деганларидек, директор бу нопок иш билан мунтазам шуғулланиб келган ва кўплаб тадбиркорларни алдаганини ўзидан бошқа ҳеч ким билмаса керак. Энди таъмагирнинг аҳволи нима кечди? Унинг эл ичида шарманда бўлгани қолди, холос.

Тадбиркорлар ҳақига хиёнат қилиш йўлига кирган кимсанинг тақдири охири ана шундай кечади. Бундан ишбилармонларни алдаш илинжида юрган бошқа раҳбарлар ўзлари учун хулоса чиқариб олишса, фойдадан холи бўлмайди.

Мўминжон БОБОМИРЗАЕВ, ҳуқуқшунос,
Эркин ҚАМБАРОВ, "Инсон ва қонун" мухбири

Адлия тизими

ФАРҒОНА

Вилоят адлия бошқармаси томонидан қайд этилаётган ариза ва шикоят хатларининг аксарият қисмида иш юритувчи субъектлар ўртасидаги шартнома шартларига амал қилинмаётганлиги яққол кўзга ташланади. Қува тумани "Истиқлол" боғдорчилик фермер хўжалиги бошлиғи Х.Мирзалиевнинг аризаси ҳам шу мазмунда ёзилган. У ўз шикоят хатида "Андижон—Дурдонаси" Ўзбек-Британия қўшма корхонасидан 6.991.997 сўмни ундириб бериш тўғрисида ёзади.

Ҳақиқатдан ҳам, "Истиклол" фермер хўжалиги "Андижон-Дурдонаси" қўшма корхонаси билан тузилган 2000 йил 1 июнь кунидаги шартномага асосан июнь, июль, август ойларида умумий қиймати 4.237.574 сўмлик мева маҳсулотлари етказиб берган. Икки тарафлама имзоланган шартноманинг 4.2-бандига кўра, "Андижон-Дурдонаси" қўшма корхонаси маҳсулот қабул қилганидан сўнг 5 кундан кечиктирмай унинг қийматини тўлаши лозим эди. Аммо қўшма корхона шартнома бўйича ўз зиммасига олган мажбуриятларни бажармайди.

Адлия бошқармаси мазкур низони ортиқча сарф-харажатсиз ҳал этиш мақсадида фермер хўжалиги манфаатини кўзлаб, қўшма корхонага 2000 йил 7 ноябрь куни 04/130-сонли талабномани юборган эди. "Андижон-Дурдонаси" қўшма корхонаси талабномага 2000 йилнинг 23 ноябрида жавоб йўллайди. Жавоб хатида қўшма корхона ўз қарзларини 2000 йил 15 декабргача узишни маълум қилади. Бироқ талабнома жавобгар томонидан умуман бажарилмайди. Юқоридагиларга кўра, жавобгардан даъвогар фойдасига 4.237.534 сўм асосий қарз ҳамда **"Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий ҳуқуқий базаси тўғрисида"**ги Қонуннинг 32-моддаси, тарафлар ўртасида тузилган 2000 йил 1 июнь кунидаги 117-сонли шартноманинг 4.3-бандига мувофиқ маҳсулот қийматини асоссиз тўламай келганлиги учун 635.636 сўм жарима ва тўлов кечиктирилган кунлар учун 2.118.787 сўм устама, жами 6.991.997 сўм ундириб берилиши лозим эди.

Мазкур иш Андижон вилоят хўжалик судида кўриб чиқилди. Жавобгар вакили "Андижон-Дурдонаси" қўшма корхонаси ҳуқуқшуноси Б.Арабов даъвогарнинг даъвоси тўғрилиги, лекин "Андижон-Дурдонаси" қўшма корхонаси олинган маҳсулотлар қийматини тўлашдан бош тортмаганлиги, маҳсулот чиқарилмаганлиги туфайли молиявий аҳволи қийинлашганлиги сабабли тўловни вақтида тўлиқ ошириш имконияти бўлмаганлигини, фермер хўжалигига маҳсулот олиш таклиф этилганлигини, хўжалик фақат 334.236. сўмлик маҳсулот олганлигини, қолган маблағни ҳам тез кунда тўлашликларини важ қилиб кўрсатади.

Суд бу ишни атрофлича ўрганиб чиқди. Жавобгардан "Истиклол" боғдорчилик фермер хўжалиги фойдасига 3.903.338 сўм асосий қарз, 1.951.669 сўм устама, 2000 сўм почта харажатларини ундиришга қарор қилди. Бундан ташқари, "Андижон-Дурдонаси" қўшма корхонаси ўз ҳисоб рақамидан Республика бюджетига 99.535 сўм, Андижон вилоят хўжалик судининг махсус ҳисоб-рақамига 17.565 сўм давлат божи беришга ҳам мажбур бўлди.

Ҳуқуқий маърифат

БИТИМ ҚАНДАЙ ТУЗИЛАДИ?

Фуқаролик Кодексининг 384-моддасига мувофиқ қонун, қонун ҳужжатлари ва шартномада иш муомаласи одатлари билан бошқача тартиб белгиланмаса, битим қайси шаклда тузилган бўлса, шартномага ўзгартиришлар киритиш ёки уларни бекор қилиш ҳам айни шундай шаклда амалга оширилади. Шунингдек, Фуқаролик Кодексининг 313, 320-моддаларига биноан кредитор ҳуқуқини ёки қарзни бошқа шахсга ўтказишда ҳам битим қайси шаклда тузилган бўлса, ўша шаклда амалга оширилади.

Шуни айтиш керакки, ёзма шаклда тузилиши зарур бўлган битимларнинг рўйхати Фуқаролик Кодексида деярли тўлиқ келтирилган. Аммо ёзма шаклда бўлиши талаб қилинмаган битимлар оғзаки шаклда тузилиши ҳам мумкин. Ҳар қандай оғзаки битим тарафларнинг келишувига биноан агар у бир тарафлама бўлса, битим тузувчининг хоҳиши билан ёзма шакл берилиши ҳам мумкин. Агар тарафларнинг келишуви ёки қонун билан битимни нотариал ёзма шаклларда тузиш белгиланган бўлса, (Кодекснинг 107, 110-м.м.) битим оғзаки шаклда тузилиши мумкин эмас. Фуқаролик Кодексининг 108-моддасига мувофиқ тузилиш пайтида ижро этиладиган битимлар, уларнинг суммаси ва тарафларнинг таркибидан қатъи назар, оғзаки шаклда тузилиши мумкин.

Фуқаролик Кодексининг 107-моддасининг охирги қисмида битимни бажарилганлигини исботлаш учун зарур бўлган қоида қайд этилган. Бунга кўра, ёзма шаклда тузилган битимни бажарган тараф иккинчи тарафдан ижрони тасдиқловчи ҳужжат талаб қилишга ҳақлидир. Оғзаки тадбиркорлик битимини бажарган тараф ҳам ана шундай ҳуқуққа эга. Аммо бу қоида тузилган вақтнинг ўзидаёқ бажариладиган битимларга нисбатан тадбиқ этилмайди.

Албатта, битимнинг ёзма шаклда тузилмаслиги унинг барча ҳолларда ҳам ҳақиқий саналмаслигига олиб келмайди. Битимнинг оддий ёзма шаклда тузилиши лозимлиги қонун ёки тарафларнинг келишуви (масалан, шартномаларнинг алоҳида турлари бўйича — кодекснинг 457, 465-м.м.) махсус талаб қилинган ҳолдагина битимнинг бундай шаклда риоя қилиниб, тузилмаслиги унинг ҳақиқий эмас, деб саналишига асос бўлади. Бундай ҳолларда ҳар икки тараф битим юзасидан олганларини бир-бирларига қайтаришга мажбур бўлади.

Қонун билан талаб қилинган шаклга риоя қилмасдан битим тузган шахслар ўртасида низо чиққан тақдирда, битимнинг тузилганлиги, тўла ёки қисман ижро этилганини гувоҳларнинг кўрсатмаларига асосланиб исботлаб бўлмайди, аммо ёзма далиллар, масалан, пул юборилганлиги тўғрисидаги ҳужжатлар, ўзаро ёзишмаларни келтириб даъвони исботлаш мумкин.

1996 йил 26 декабрда қабул қилинган **"Нотариат тўғрисида"**ги Қонунга биноан мамлакатимизда хусусий нотариус фаолияти амалга оширилмоқда. Мазкур қонуннинг 1-моддасига мувофиқ, нотариал ҳаракатларни Давлат нотариал идорасида ишловчи ёки хусусий амалиёт билан шуғулланувчи нотариуслар амалга оширади. Нотариуслар бўлмаган аҳоли истиқомат қиладиган жойларда нотариал ҳаракатларни фуқаролар йиғинларининг раислари (оқсоқоллари), бошқа давлатлар ҳудудида эса Ўзбекистон Республикаси Консуллик муассасаларининг ушбу ҳаракатларни амалга ошириш ваколати берилган мансабдор шахслари амалга оширади.

Ҳар бир битимни нотариал тартибда расмийлаштириш учун тақдим этилиши зарур бўлган ҳужжатлар Фуқаролик Кодексининг 107-моддасида кўрсатилган талабларга жавоб бериши керак.

"Нотариат тўғрисида"ги Қонуннинг 23-моддасига биноан давлат нотариал идораларида ишловчи нотариуслар битим, васиятномаларни тасдиқлаш, эр-хотиннинг умумий мол-мулкидаги улушга мулк ҳуқуқи тўғрисида гувоҳномалар бериш, мол-мулкни ўзга шахсга ўтказиш, ўтказишни таъқиқлаш ва таъқиқни бекор қилиш, меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисида гувоҳнома бериш, мерос мол-мулкнинг қўриқланишига доир чора-тадбир кўриш, ҳужжатлар нусхалари ва ҳужжатлардан олинган кўчирмаларнинг тўғри эканини шаҳодатлаш ва шунга ўхшаш муҳим юридик аҳамиятга эга бўлган ҳаракатларни бажаради.

Бундан ташқари, хусусий амалиёт билан шуғулланувчи нотариуслар мазкур Қонуннинг 23-моддасида назарда тутилган нотариал ҳаракатларнинг деярли барчасини амалга оширади. Лекин мол-мулкни ўзга шахсга ўтказишни таъқиқлаб қўйиш ва таъқиқни бекор қилиш, меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисида гувоҳнома бериш ва мол-мулкни қўриқлаш чора-тадбирини кўриш билан боғлиқ ҳаракатларни хусусий амалиёт билан шуғулланувчи нотариуслар амалга ошириш ҳуқуқига эга эмас.

Шаҳар, қишлоқ ва овуллар фуқаролар йиғинларининг раислари (оқсоқоллари) васиятнома, ишончномаларни тасдиқлаш, мерос-мулкнинг қўриқланишига доир чора-тадбирларни кўриш, ҳужжатлар нусхалари ва ҳужжатлардан олинган кўчирмаларнинг тўғрилигини шаҳодатлаш, ҳужжатлардаги имзонинг ҳақиқийлигини шаҳодатлаш каби ҳаракатларни бажаради. Аммо автотранспорт воситаларини бошқариш ва тасарруф этиш ҳақидаги ишончномалар тасдиқлаш, маълумот ҳақидаги ҳужжат нусхаларини шаҳодатлаш каби ҳаракатларни бажариш улар фаолиятига тааллуқли эмас.

"Нотариат тўғрисида"ги Қонуннинг 23, 25-моддаларига мувофиқ давлат нотариал идораларида ишловчи нотариуслар, шунингдек, шаҳар, қишлоқ ва овуллар фуқаролар йиғинларининг раислари (оқсоқоллари) қонунларда назарда тутилган бошқа нотариал ҳаракатларни ҳам амалга оширишлари мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Консуллик муассасаларининг консулларига битимларни (шартномаларни, васиятномаларни, ишончномалар ва бошқа) тасдиқлаш, фуқароларнинг тирик эканлик фактини, фуқароларнинг муайян жойда эканлигини фактини, фуқаронинг фотосуратда акс эттирилган шахс эканлигини, ҳужжатлар тақдим этилган вақтни тасдиқлаш, мерос мол-мулкнинг қўриқланишига доир чора-тадбирларни кўриш, меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисидаги гувоҳномалар бериш ва шунга ўхшаш бошқа қатор ҳаракатларни бажариш ҳуқуқи берилади.ч

"Нотариат тўғрисида"ги Қонуннинг 110-модда 2-қисми, 2-бандининг маъносига кўра тарафлар қонун билан нотариал шакли талаб қилинмаган ҳар қандай битимни ўзаро келишилган ҳолда нотариал тартибда тасдиқлашга ҳақли. "Нотариат тўғрисида"ги Қонуннинг 43-моддасига мувоиқ нотариуслар фақат нотариал шаклда тасдиқланиши мажбурий қилиб қўйилган битимларни эмас, шунинг билан бирга тарафларга хоҳишига кўра бошқа битимларни ҳам тасдиқлашлари мумкин.

Нотариал шаклига риоя қилинмаган битимлар ўз-ўзидан ҳақиқий деб ҳисобланмайди ва бундай битимларга нисбатан Кодекснинг 114-моддасида белгиланган ҳуқуқий оқибатлар вужудга келади.

Искандар РАҲИМОВ,
юридик фанлар номзоди

МУРОЖААТ ҚИЛИШ ҲУҚУҚИ

(Боши биринчи бетда)

Туманлараро суд ДАН инспекцияси бошлиғи устидан берилган фуқаро А.нинг шикоятини атрофлича кўриб чиқиши натижасида суд ДАН ходими томонидан содир қилинган ҳаракат қонунга хилоф деб топиши ва ДАН инспекцияси бошлиғи зиммасига йўл қўйилган қонунбузилишларини бартараф этиш мажбуриятини юклаш ҳақида ҳал қилув қарорини чиқариши билан манфаатдор шахсни бузилган ҳуқуқи тикланади.

Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар ҳамда қарорлар устидан бериладиган шикоятнинг негизида манфаатдор шахснинг ҳуқуқигач доир низо ётади.

Нотариал ҳаракатларни амалга ошириш органнинг муайян ходими билан ўзини бирор ҳужжатини (васиятномасини, ишонч қоғозларини, олди-сотди шартномасини ва шу кабиларни) тасдиқлашни мурожаат қилган манфаатдор шахснинг талаби нотариал орган томонидан ноқонуний бажарган ҳаракатида ёки нотариал ҳаракатни бажаришни асоссиз равишда рад этганлик судга шикоят билан мурожаат этиш учун асос бўладиган ҳолатлардан бири ҳисобланади.

Бундай ҳолларда тааллуқлик қоидасига кўра манфаатдор шахс қайси судга шикоят этиши мумкинлигини аниқлаши лозим. Агар ҳуқуқи бузилган шахс тегишли жойдаги касалхона, санатория, ҳарбий қисм, ҳарбий ўқув юрти ёки қариялар уйи каби жойларда бўлса, манфаатдор шахс нотариус томонидан тасдиқланиши лозим бўлган ҳужжатларни нотўғри тасдиқланганлиги ёки уни тасдиқлашни рад этганлиги тўғрисида шу ташкилот, муассаса ҳуудда жойлашган судга шикоят бериши ҳам мумкин. Бу қоида Фуқаролик-процессуал Кодексининг 273-моддасида ўз ифодасини топган.

Ўзининг ҳуқуқи бузилган деб ҳисоблаган шахс нотариал орган устидан судга шикоят билан мурожаат этишида ноқонуний ҳаракат нимадан иборатлигини кўрсатиши шарт. Бунинг учун манфаатдор шахс ишга доир бўлган муҳим маълумотлар, далил ва исботлардан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлади.

М.ДОНИЁРОВ,
ҳуқуқшунос

Ҳуқуқий саводхонлик сари

КАФОЛАТ ВА ИМТИЁЗ

Айрим корхона, муассаса ва ташкилотларда ҳомиладор ва боласи бор аёлларни асоссиз равишда ишга қабул қилишни рад қилиш, уларнинг иш ҳақини камайтириш, ҳатто, иш берувчининг ташаббуси билан уларни ишдан озод қилиш ҳоллари учраб туради. Бу ҳол туманлараро фуқаролик суди томонидан қабул қилинаётган ҳал қилув қарорлари билан ўз исботини топмоқда.

Юқоридаги каби ҳолатлар юзага келганда қонун томонлама ҳимояланиш йўллари мавжудми? Шундай ва шунга ўхшаш саволлар билан фуқароларнинг мурожаат қилишаётганликларини инобатга олиб, бу хусусда ўз фикр мулоҳазаларимизни билдиришни лозим топдик.

Амалдаги қонунчиликка кўра, ҳомиладор ёки боласи борлиги сабабли аёлларни ишга қабул қилишни рад этиш ва уларнинг иш ҳақини камайтириш таъқиқланади. Ҳомиладор аёл ёки 3 ёшга тўлмаган фарзанди бор аёлни ишга қабул қилиш рад этилган тақдирда иш берувчи рад этишнинг сабабларини уларга ёзма равишда маълум қилиши шарт. Меҳнат Кодексининг 224-моддасида юқорида таъкидланган шахсларни ишга қабул қилишни рад этганлик устидан судга шикоят қилиниши мумкинлиги белгиланган.

Шунингдек, ушбу Кодекснинг 237-моддасига кўра, ҳомиладор аёллар ва 3 ёшга тўлмаган фарзанди бор аёллар билан тузилган меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилишга, содда қилиб айтганда, ишдан озод қилишга йўл қўйилмайди. Фақат корхонанинг бутунлай тугатилиши ҳоллари бундан мустасно. Бу каби вазият юзага келганда меҳнат шартномаси уларни албатта ишга жойлаштириш шарти билан бекор қилинади. Шундай ҳолатларда озод қилинган аёлларни ишга жойлаштиришни тугатилаётган корхонанинг ҳуқуқий вориси амалга оширади. Агар, ҳуқуқий ворислари бўлмаса, уларга мақбул келадиган иш топиш ва ишга жойланишларида маҳаллий меҳнат органи уларга ишга жойлаштириш даврида қонун ҳужжатларида белгиланган тегишли ижтимоий тўловлар билан таъминланган ҳолда ёрдам кўрсатади.

Муддати тугаганлиги сабабли меҳнат шартномаси бекор қилинган ҳолларда ҳам иш берувчи ҳомиладор ва 3 ёшга тўлмаган боласи бор аёлларни ишга жойлаштириши шарт. Ишга жойлаштириш даврида бу аёлларнинг иш ҳақи сақлаб қолинади, бироқ бу муҳлат муддати меҳнат шартномаси тугаган кундан бошлаб, 3 ойдан ошмаслиги керак.

Т.ҚОРЁҒДИЕВ,
ҳуқуқшунос

"БОҒИМ ҚУРИБ КЕТАДИМИ?.."

Бундан бир неча йил муқаддам яхши ниятлар билан туманимиздаги Алишер Навоий номидаги ширкат хўжалигидан 48 гектар ер олиб олхўри кўчати экканэдик. Лалми ер бўлганлиги учун табиийки, боғни қўлда суғориб кўкартирдик. Йиллар ўтгач, баравж ўсган ниҳоллар ҳосилга ҳам кирди. Лекин оқар сув бўлмагач, "қўлдан берганга қуш ҳам тўймас" экан. Ҳозирга қадар боғ харажат талаб қилгани билан етарлича ҳосил бера олмаяпти. Бунинг устига боғ қилинган ер оқ тупроқли ва сув турмайдиган жой саналади. Айниқса, кейинги йиллардаги қурғоқчилик сабаб кўплаб дарахтлар қурий бошлади. Шунга қарамасдан, биз бу ерни деҳқон-фермер хўжалиги қилиб олиб, ўз ҳисобимиздан насос қўйиб сув чиқаришни ширкат хўжалиги раҳбарияти билан маслаҳатлашдик. Шунга кўра, 2001 йилнинг июл ойида Алишер Навоий номидаги ширкат хўжалиги вакиллар йиғилиши ўтказди. Йиғилишда қарор ва далолатнома ширкат хўжалиги раиси А.Ҳамидов томонидан тасдиқланди. Қарорга кўра, фермер хўжалиги тузиш учун хўжаликнинг лалмикор саналган 48,5 гектар ер узоқ муддатли муҳлатга ажратиб берилиши лозим эди.

Ўз навбатида вакиллар йиғилишининг қарори Китоб туман ҳокимлиги томонидан тасдиқланиши керак эди. Шу иш битай деб турганда, туман ҳокимлиги вакили Қиёмиддин Самадов деҳқон-фермер хўжалиги тузишимизга қарши чиқди. У нега қарши чиқди, нима учун йўлимизни тўсаяпти — буёғи бизга қоронғи. Лекин бу аҳвол ҳозирги кунга қадар давом этиб келмоқда. Бундай муносабатни кўриб, ишчиларнинг ҳам қўли ишдан совумоқда.

Тадбиркорлигу ишбилармонликка кенг йўл очилган бугунги кунда туман ҳокимияти тасдиғисиз қолаётган режамиз шу тариқа тўхтаб турибди. Бунинг эвазига боғ қуриб бораётир. Наҳотки, шу ва шу каби боғлар туфайли тўкинлик бўлиши ва, энг муҳими, ҳаво қобиғи тозаланишини туман ҳокимиятидагилар тушунишмаса?!

Боқи ҲАҚБЕРДИЕВ,
Китоб тумани Алишер Навоий номидаги ширкат хўжалиги, Севаз қишлоғи

Таҳрирсиз мактуб

ИЖРОСИЗ ҚАРОР

Мен 1993 йил 9 апрелда Чироқчи туман матлубот жамиятидан "Нон маҳсулотлари" дўконини сотиб олган эдим. Икки йил шу дўконда ишладим. Дўкон биноси таъмирталаб бўлиб қолганлиги туфайли 1995 йили туман ҳокимлигининг рухсати билан таъмирлаш ишларини бошладим. Бу ишга қайним Тошпўлат Султонов ҳам ёрдам берди. Бироқ таъмирлаш ишлари тугамасдан туриб, Т.Султонов ўзбошимчалик билан дўконни эгаллаб олди. Ва бу иш юзасидан мен 1996 йили Чироқчи туман судига ариза ёздим. Тўрт йил деганда Китоб туман суди мазкур ишни кўриб чиқди. Тошпўлат Султонов ноқонуний ҳужжат тайёрлаганлиги аниқланиб, 2000 йил 18 апрель куни суд ҳал қилув қарорини менинг фойдамга чиқарди. Лекин, афсуски, шу кунгача қарор қарорлигича қолиб келаётир. Бу орада Чироқчи туман фуқаролик ишлари бўйича суди вакилларига мурожаат қилдим. Улар менга "қарорда кўрсатилган миқдордаги пулни тўлаганингиз заҳоти жавобгарни дўкондан чиқарамиз", дейишди. Қариндош-уруғларимдан катта миқдорда қарз кўтариб, белгиланган сўммани тўладим ҳам. Аммо дўконни ҳалигача ололганим йўқ. Бунинг устига берган қарзини қистовчилар ҳар куни эшигимни қоқадилар. Жавобгар Т.Султонов эса дўконда ноқонуний тарзда ишлаб юрибди.

Мен ушбу ҳолат билан боғлиқ барча тегишли юқори ташкилотларга мурожаат қилган бўлсам-да, самарали натижа чиқиши қийин бўляпти. Шу масала юзасидан ёрдам беришларингизни сўрайман.

Гули СУЛТОНОВА,
Чироқчи шаҳри

Таҳририятдан: Ҳар қандай қонун ёки қарор ижроси билан мазмун-моҳиятга эга. Шундай экан, Чироқчи туманидаги суд қарорларини ижро этиш ишлари билан шуғулланувчи масъул кишилар фуқаро Гули Султоновага тааллуқли масалага ўз вақтида масъулият билан ёндашишлари лозим эди. Албатта, таҳририят кимнидир оқлаш ёхуд қоралаш фикридан йироқ. Зеро, юқорида баён этилган далиллар бир томоннинг қараши, холос. Бу масалага тегишли мутасадди ташкилотлар ойдинлик киритади ва натижасини бизга маълум қилади деган умиддамиз.

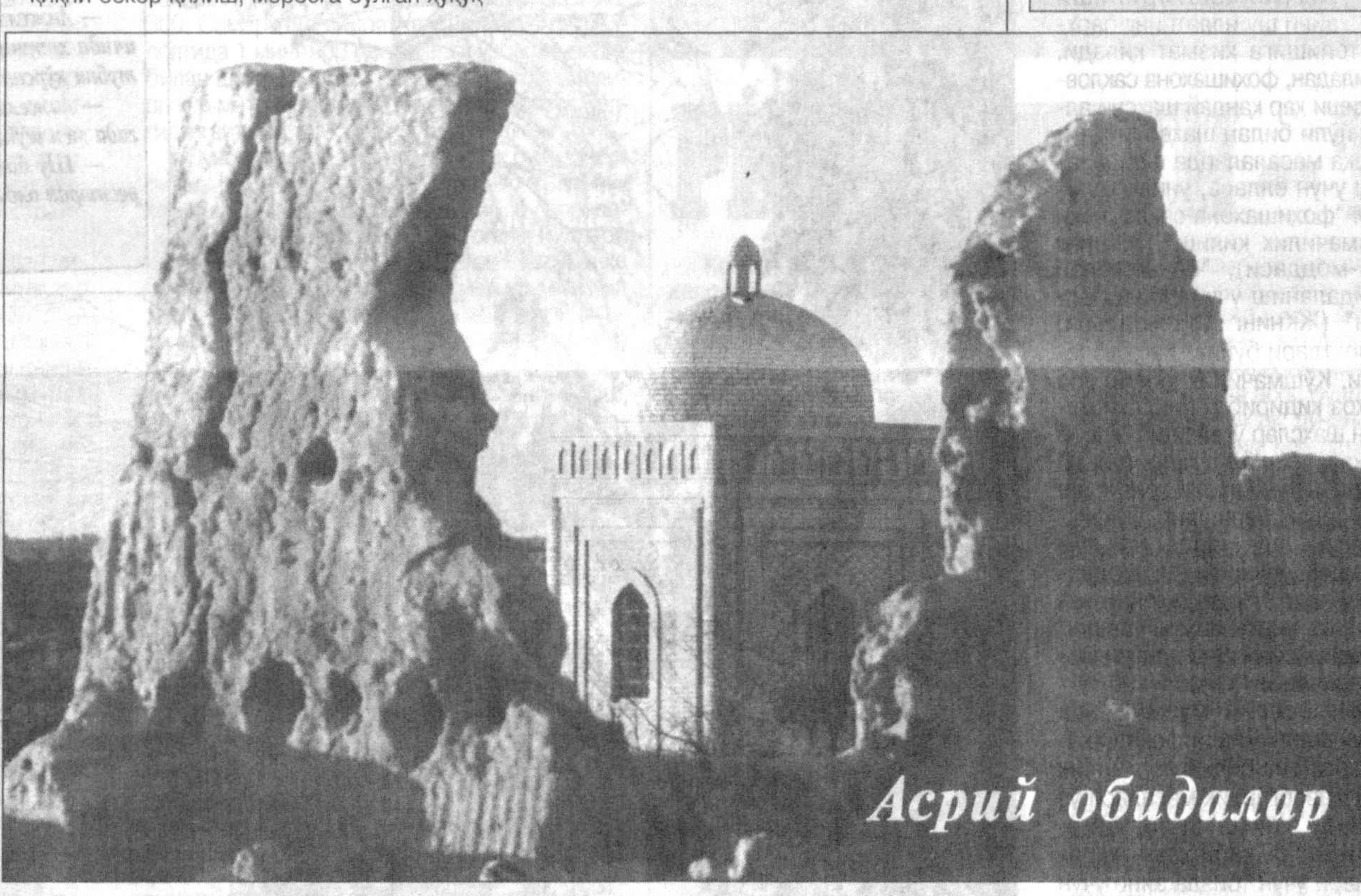

Асрий обидалар

ОЛОВИ ЁҚАДИЮ, ПУЛИ ЧАҚАДИМИ?

Шўро тузуми даврида кичик бир шаҳар ёки олис бир қишлоқни табиий газ билан таъминлаш осмондаги юлдуз каби олис ва ушалмас бир орзу эди. Чунки оддий қишлоққа газ ўтказиш учун ҳам Москвадан рухсат олиш талаб қилинарди. Шундоқ қишлоқ ўртасидан кесиб ўтган газ қувуридан эл орзу қилган газ у билмаган, кўрмаган томонларга оқиб кетаверарди...

Яратганга шукрки, мамлакатимиз мустақилликка эришгач, олис ва чекка қишлоқлар табиий газ билан таъминланди. Ҳозир ҳам қишлоқ аҳолисини газлаштириш соҳасида жуда катта ишлар амалга оширилаётганлигининг гувоҳи бўлиб турибмиз. Кўзинг кўриб турган ғамхўрликдан қалбинг қувончга тўлади. Кечагина қора ўчоқда кўзлари дудга тўлиб қозон қайнатган, тезак билан тандир қизитган уй бекаларимиз бир гугурт чақиб, тозагина газ плиталарда турли хил таомлар тайёрлашади. Улар кўпгина оғир меҳнат-у ташвишлардан халос бўлишганини айтмайсизми?!

Аммо... Ҳар бир яхшиликнинг ҳам бир ёмон томонлари бўларкан. Биз билан бир маҳаллада, бир кўчада истиқомат қилаётган айрим юрдошларимиз "зангори олов"нинг қадрига етмасдан, тўғрироғи ундан самарали фойдаланган ҳолда ҳақини ўз вақтида тўламаслик ёки била туриб ундан бўйин товлашларини қандай баҳоламоқ керак?

Шу йилнинг январь ойида Денов туман прокуратураси томонидан ўтказилган текширувда 18 нафар фуқаролар газдан фойдаланиш учун тўловларни ўз вақтида амалга оширмаганликлари аниқланди. Бу тўловларнинг жами миқдори оз эмас, кўп эмас — 852 минг 854 сўмни ташкил этади. Ёки 24 нафар фуқаролар ўз хонадонларида газдан фойдаланиш қоидаларини бузганликлари учун уларга нисбатан ЎзР МЖТКнинг 101-моддаси, 1-қисми билан маъмурий ҳуқуқбузарликларга оид иш қўзғатилиб, 8 нафар фуқаролар келгусида қонунбузилишлик ҳолатларига йўл қўймаслик хусусида огоҳлантирилдилар.

Текширув пайтида тумандаги Амир Темур номидаги жамоа хўжалиги уруғчилик бирлашмаси, "Ўрта" қишлоғида истиқомаст қилувчи фуқаро Абдуҳамид Рўзиев ўз хонадонида ўрнатилган газ тармоғидан бир меъёрда фойдаланган бўлса-да, 2002 йил 1 январ кунигача 76 минг 200 сўмлик газ ҳақини била туриб тўламаган. Ёки Денов шаҳар Охунбобоев номидаги жамоа хўжалигида яшовчи Абдураим Абдуллаев ўтган йил давомида газдан фойдаланганлик учун тўланиши лозим бўлган 39 минг 91 сўмлик хизмат ҳақини тўламаганлиги аниқланди. Ҳар иккала қарздорлардан ҳақни ундириш ҳақида фуқаролик ишлари бўйича Денов туманлараро судига прокуратура томонидан даъво аризалари киритилди.

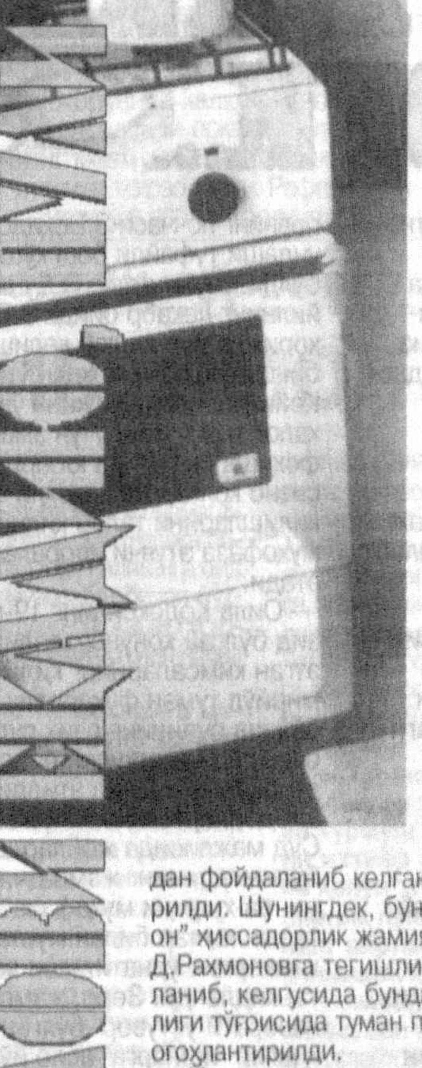

Теширув пайтида айрим юртдошларимиз газдан фойдаланиш қонун-қоидаларини била туриб, резина шланглари орқали рухсат этилмаган жойларга ўзларича газ ўтказиб келишган. Масалан, Денов шаҳар, Дақиқий кўчаси, 26-уйда яшовчи фуқаро А.Орипов резина шланглари орқали тандир ва ўчоқларга газ ўтказганлиги учун 2002 йил 17 январь кунида унга нисбатан туман прокуратураси томонидан ЎзР МЖТКнинг 101 моддаси билан ҳуқуқбузарликка доир иш қўзғатилди. Худди шундай ҳуқуқбузарлик иши шаҳардаги Яссавий кўчаси, 68-уйда яшовчи Абдусалом Мавлонов, Ал-Бухорий кўчаси, 58-хонадон соҳиби Салим Мавлоновларга ҳам қўлланилди.

Денов туманидаги "Фаррух" ресторанида газ таъминоти идорасининг рухсатномаси бўлмасада, корхона раҳбарлари ўзим хон, кўланкам майдон деб ўйлашиб, ўзбошимчалик билан табиий газдан фойдаланиб келганликлари учун расман огоҳлантирилди. Шунингдек, бундай ҳолат тумандаги "Бободеҳқон" ҳиссадорлик жамияти ҳудудида жойлашган фуқаро Д.Рахмоновга тегишли хусусий сомсахонада ҳам аниқланиб, келгусида бундай қонунбузарликка йўл қўймаслиги тўғрисида туман прокуратураси томонидан расман огоҳлантирилди.

Ўтказилган текширувлар жараёнида шу йилнинг 18 январь кунигача 163 нафар фуқаролардан 3 миллион 220 минг сўм тўловлари ихтиёрий равишда ундириб берилди. Газдан фойдаланиб, ҳақини тўламай келган улгуржи истеъмолчиларнинг 13 нафаридан 47 минг 411 сўм ихтиёрий равишда ундирилиб олинди. Денов шаҳар газ идораси ҳисобига текширув натижаларига асосан 83 нафар фуқаролардан газдан фойдаланганликлари учун тўланмай келинган 786 минг 800 сўм ихтиёрий равишда ундириб берилди.

Кундалик ҳаётимизга сингиб кетган беминат ёқилғи бўлмиш "зангори олов" айни кишининг қаҳратон кунларида ҳар бир хонадонга соғлигимиз учун зарур бўлган иссиқлик ҳароратини киргизиб, ҳузур бахшида этаётган бир пайтда ундан фойдаланиб, ҳақини тўламаслик инсофдан эмаслигини унутмаслигимиз лозим деб ўйлайман. Ҳар бир хизматнинг ҳам тошу тарозиси бор. Шу сабаб инсофли, диёнатли юртдошларимизнинг ҳар бири газдан фойдаланганликлари учун гази ёқади-ю, тўлови чақадими, деган бироз қалтисроқ талабларни ўз вақтида амалга ошириб борсалар ҳар ҳолда ёмон бўлмасди.

Собир ЁДИКОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Жаҳон тажрибаси

ГЕНДЕР ҲУҚУҚИ

ОЛИМПИЯ ДЕ ГУЖ НЕГА ҚАТЛ ЭТИЛГАН?
ШАХС ТУШУНЧАСИ ФАҚАТ ЭРКАКЛАРГА ТЕГИШЛИМИ?

Аёллар ҳуқуқи, уларнинг жамият ҳаётидаги ўрни кўп асрлардан буён баҳс-мунозараларга сабаб бўлиб келаяпти. Гарчи бани башар XXI асрда яшаётган бўлса-да, аёллар ҳуқуқини таъминлаш ва ҳимоя қилиш муаммолари тўла маънода ўз ечимини топгани йўқ. Одатда, аёллар эркаклар билан назарий жиҳатдан тенг ҳуқуқли деб эътироф этилган бўлса-да, амалда уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари камситилган ҳолатлар учрайди. Статистик маълумотларга кўра, ҳуқуқлари тенгсизлиги туфайли дунёнинг турли мамлакатларида миллионлаб аёллар азият чекишмоқда.

Даврлар алмашиши билан жамиятнинг аёлларга бўлган муносабати ҳам ўзгариб борган. Кузатишлар шуни кўрсатадики, аёлларга иккинчи даражали шахс сифатида қараш анъанаси айрим мамлакатларда ҳануз давом этмоқда.

XX аср моҳият-эътибори билан башарият цивилизацияси тараққиётига самарали улуш қўшди. Шуларнинг ичида энг муҳими, ўтган аср поёнига келиб, инсон ҳақҳууқлари бўйича тўлақонли конвенциялар қабул қилинди. Бу ҳужжатларда инсон ҳуқуқлари, шу жумладан, аёллар ва болалар ҳуқуқлари ҳимоя қилинган.

Бугунги кунда аёл ҳуқуқлари тушунчаси янгича мазмун, янгича маъно касб этмоқда. Бутун дунёда аёлларнинг ижтимоий-сиёсий, шахсий ва оилавий ҳаётда эркинлик ва тенглик ҳуқуқларини таъминлаш долзарб масала сифатида кўтарилмоқда. Шу маънода аёл ва эркакнинг тенглигини ифодаловчи гендер тушанчаси кенг қўлланилмоқда.

Гендернинг вужудга келиши аёллар муаммосига бир томонлама ёндашувларга чек қўяди. Бошқача айтганда, инсон ҳуқуқи - аёл ҳуқуқи, инсон муаммоси - аёл муаммоси эканлигини эътироф этади.

Олис тарихга назар ташласак, айни шу масала, аниқроқ айтганда, аёлларнинг жамиятдаги ўрнини кўтариш учун қизғин курашлар олиб борилгани, ҳатто бу йўлда қурбонлар бўлганига гувоҳ бўламиз.

Айниқса, XVIII асрга келиб, дунёнинг баъзи давлатлари ички қонунчилигида, жумладан, Франция ва АҚШда инсон ҳуқуқларига оид ҳуқуқий меъёрлар мажмуи ишлаб чиқилди. Аёл ҳуқуқларига нисбатан одатий Шарқ ҳукмронлиги ва қадимги Греция, Римдаги демократия фақатгина эркаклар учун мавжуд бўлганлиги аён. Халқ ҳокимияти ҳам фақат эркакларга тегишли бўлган. Француз аёли Олимпия де Гуж (1791 й.) ўзининг аёл ва фуқаро ҳуқуқлари Декларациясини ишлаб чиқади ва бу учун қатл қилинади. Шунга ўхшаш ҳодисалар АҚШда ҳам содир бўлган. Мисол учун 1848 йилда америкалик суфражисткалар ҳис-туйғу Декларацияларини олдинги қабул қилинган Мустақиллик Декларациясига жавоб тариқасида тайёрланган. Ушбу ҳужжатда ижтимоий, фуқаролик, диний қарашлар ҳамда аёллар ҳуқуқ ва мажбуриятлари акс эттирилган. Мазкур Декларация аёллар мақомини эркаклар мақоми билан тенглаштиришга хизмат қилар эди. Бундай саъй-ҳаракатлар ўзининг ижобий самарасини бермаган. Шунинг учун аёлларга тегишли саволлар ёпиқ масалалар қаторидан ўрин олиб келган. Фақат биринчи жаҳон урушидан сўнг аёллар ва эркаклар ҳуқуқларини тенглаштириш борасида муайян қадам ташланди. Уларнинг иқтисодий, ижтимоий, маънавий, маданий ва бошқа соҳалардаги ҳақ-ҳуқуқлари белгилаб берилди. Ҳаттоки, иш билан таъминлаш, оналик ва болаликни ҳимоя қилиш, дам олиш, таълим олиш каби масалалар ҳам ўз ечимини топа бошлади. Лекин шунга қарамай, давлат бошқарувида, суд ҳокимияти ва ижроия ҳокимияти тепасида фақатгина эркаклар бўлиши керак, деган ғоя доимо илгари сурилган.

Айни шунга ўхшаш ҳол бошқа давлатлар тарихи мисолида ҳам кўриш мумкин. Мисол учун 1928 йилда Канада Олий Суди томонидан "шахс" тушунчасига берилган шарҳ жуда машҳур бўлиб кетганининг асл сабаби ҳам аёллар билан боғлиқ.

Шуни айтиш керакки, "Сенат тўғрисида"ги қонуннинг 24-моддасига биноан Канада генерал-губернатори Англия қироличаси номидан юқори малакали шахсларни (persons) сенатга тайинлаши мумкин бўлган. Бунга қадар аёллар ҳеч қачон юқори лавозимларга тайинланмас, "шахс" сўзи фақат эркакларга нисбатан қўлланилган, холос.

1928 йилга келиб эса Канада суфражисткалари аёлларни ҳам Сенатга тайинлаш талабини кўтариб чиқишган. Табиийки, бундай хатти-ҳаракат мамлакатнинг амалдаги қонунларига зид бўлган. Шу боис Канада ҳукумати Олий Судга "шахс" тушунчасини шарҳлаб беришни сўраб мурожаат қилган. Мамлакат Олий Суди ҳам ўз навбатида "шахс" тушунчаси фақат эркакларгагина тааллуқли эканлигини маълум қилган.

Фақат 1930 йилга келиб, Канада ҳукуматининг бу борадаги фикри бироз ўзгаради. Гап шундаки, генерал-губернатор қошидаги махфий кенгаш "шахс" тушунчаси эркак ва аёлга бирдай тааллуқли эканлиги ҳақида махсус қарор қабул қилади. Бу қарорни гендер ҳуқуқининг пайдо бўлганлигини эътироф этувчи дастлабки ҳужжат деб аташ мумкин.

1948 йилда Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларацияси қабул қилиниши муносабати билан аёл ҳуқуқлари ва гендер тенглигини таъминланиши борасида янги имкониятлар юзага келади. Ушбу Декларация Европа давлатларида аёлларнинг ҳуқуқлари таъминланиши жараёнини тезлаштириб юборди. Шундан сўнггина инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш ҳақидаги Европа Конвенцияси ва бошқа ҳужжатлар қабул қилинди. Жумладан, Халқаро меҳнат ташкилоти аёлларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи меъёрларни қамраб олувчи қатор конвенцияларни қабул қилди. БМТнинг 100-сонли Конвенцияси (1951 йил) га биноан аёл ва эркакка бир хил меҳнат учун бирдай ҳақ тўлаш масаласи эътироф этилди. 1958 йилда меҳнат ва бандликда инсонларни жинси туфайли дискриминация (таъқиб) қилмаслик ҳақидаги 111-сонли Конвенция қабул қилинди. Мазкур тамойил БМТ томонидан 1966 йилда қабул қилинган. Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар ҳақидаги Пактда ҳам ифодаланган. 1952 йили БМТ Бош Ассамблеяси томонидан аёлларнинг сиёсий ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенция, 1957 йили турмушга чиққан аёлларнинг фуқаролиги ҳақидаги Конвенция, 1962 йили аёлларнинг никоҳ ёшини белгилаш, никоҳга розилик бериш ва никоҳларни рўйхатдан ўтказиш ҳақидаги Конвенция қабул қилинди. 1959 йилда Инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари ҳақидаги Европа Конвенцияси, XX асрнинг 50-70 йилларида сиёсий, иқтисодий, ижтимоий тараққиёт, техника-технология ҳамда фаннинг сабр-бардош ва чидамни талаб қиладиган тармоқлари бўйича миллий қонунчилик, Ғарб давлатларида шахснинг жинсига қараб камситишга қарши қаратилган қонунлар, ижтимоий, иқтисодий ва маданий ҳуқуқлар бўйича халқаро Пакт, 1967 йили аёлларга нисбатан таъқибларни таъқиқлаш ҳақидаги Декларация, 1979 йилда аёлларга нисбатан ҳар қандай таъқибларни таъқиқлаш ҳақидаги Конвенция қабул қилинди.

Иккинчи жаҳон урушидан сўнг аёл ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилиш борасида қабул қилинган ҳужжатлар аёлларга бўлган муносабат, тафаккурнинг ривожланишига катта туртки берди. Жумладан, БМТнинг 1945 йил қабул қилинган Низоми мазкур соҳа қонунчилиги, қонун ижодкорлигининг асоси деб эътироф этилаётгани бежиз эмас. Унда аёл ва эркакнинг ҳуқуқий жиҳатдан тенглиги тамойили ўз ифодасини топган.

Маълумки, ҳуқуқий давлатда қонун устуворлиги ва ҳокимиятлар бўлиниши билан бир қаторда, фуқароларнинг тенглиги ва эркинлиги ҳам муҳим аҳамият касб этади. Энг ачинарлиси шундаки, бугунги кунда аксарият давлатларда аёл ва эркакнинг қонуний тенглиги эътироф этилса-да, лекин амалда уларнинг тенглиги тўла таъминланган деб бўлмайди.

Барча давлатлардаги "гендер адолати" тарозиси ҳозирча эркаклар томонига оғиб турибди. Аёлларнинг репродуктив ҳуқуқлари ҳам баъзан уларнинг ихтиёридан ташқарида бўлади. Турмушга чиқиш ёши, ҳомила, фарзанд кўриш, бола эмизиш каби фақат аёлгагина тааллуқли ҳуқуқлар ҳам баъзан бошқалар томонидан белгиланади.

Гендер тенглиги тушунчаси фақат қонунлардаги "dejure" тенглик ёки жинсларнинг бирига нисбатан камситишнинг йўқлиги деб тушунилиши керак эмас, балки амалдаги имкониятлар тенглиги, бенефициар тенглик эмас, балки сиёсий-ижтимоий ҳаракатларда фаол иштирок этувчи тенглик деб талқин этилмоғи лозим.

Ўтиш даврини бошидан кечираётган давлатларда аёлларнинг тенглиги жуда долзарб масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Сабаби, иш жойларининг қисқариши, ижтимоий хизматлар, ижтимоий ҳимоянинг мазмунан ўзгариши, бозор муносабатларининг жорий этилиши ва бозор инфратузилмасининг ташкил топиши, аёлларнинг тенглигига маълум маънода салбий таъсир етказади. Ўтиш даврида аёллар ижтимоий ҳимояга кўпроқ муҳтожлик сезишади.

Хулоса қилиб айтганда, жамиятдаги барча жараёнлар бир-бири билан боғлиқ. Гендер тенглигига эришиш учун у ёки бу муаммонигина ҳал этиш билан эришиб бўлмайди, гендер тенглиги — бу аввало, онгнинг ўзгариши билан бевосита боғлиқ ҳодисадир. Чунки ҳар қандай тенгсизлик кишилар онгида, менталитетида юз беради.

Гулчеҳра МАТКАРИМОВА,
ТДЮИ кафедра мудири,
Наргиза КАРИМОВА,
магистр

Мулоҳаза учун мавзу

ИЛЛАТ ВА КУЛФАТНИНГ КАЛИТИ

— Бирор кишини излаяпсизми?

Мусофир киши ўгрилиб, ўзига кутилмаганда савол билан мурожаат қилган аёлга қаради. Сочлари паҳмоқ, нигоҳлари ҳирсли бир тавия унга тикилиб турарди. У умри бино бўлиб, бунақа сурбет, қароқчисифат жувонни учратмаган эди. Кўнглидан "тавба, бунга нима керак ўзи?"-деган савол кечди.

— Кеч бўлиб қолди, меҳмонга ўхшайсиз, бир... айланмаймизми? Сизни бир дам олдириб, ҳордиғингизни чиқарай.

Бу ногаҳоний "илтифот"дан мусофир киши дафъатан шошиб, бесаранжом бўлиб қолди. Қишлоқдан келган эмасми, даставвал, кўксини синдиргудек бўлиб, юраги безовта тепа бошлади. Қулоқларигача ловуллаб қизиди ва ҳаяжондан оёқларига титроқ кирди. Илгари, ўсмирлик чоғидами, шунга ўхшаш воқеаларга дуч келишни орзу қилганини эслади. Лекин шу пайтга қадар у кўз очиб кўргани-онаси танлаб келин қилган хотинидан бошқа аёл билан очилиб гурунглашмаган эди.

Абдуғаффор асли деновлик бўлиб, Термизга тижоратчи дўсти Азизни излаб келганди. Аксига олиб, шу кун Азиз ҳам товар излаб Тошкентга кетиб қолган экан... "Энди нима қилсам экан, Деновга қайтиб кетсамми ёки яна бирорта танишимникида тунаб қолайинми..." — у шундай ўйлар билан иккиланган куйи секин-аста одимлаб шом қоронғусида вилоят алоқа уйи жойлашган чорраҳага келиб қолди. Абдуғаффор қаршисида турган нопок аёлнинг саволларига қай йўсин жавоб беришни билмай гарангсиб қолди. "Йигитчилик-да, бир яйраб қолсаммикан? Уйимдан нақд икки юз километр узоқда бўлсам, биров билиб ўтирибдими?..." Шу тариқа у нафснинг измига бўйсуниб, нопоклик остонасини ҳатлаганини ўзи ҳам сезмай қолди...

Орадан бир ҳафта ўтгач, Абдуғаффорнинг уйида нақ қиёмат қўпди. У Термизда таносил касали орттирган ва бу бахтиқароликни йўл юриб уйига, жуфти ҳалоли оғушига олиб борган эди... Хотини азбаройи аламига чидай олмай айюҳаннос солди. Ўзини тўрт томонга урди. Бунинг устига уйда гап ётармиди?! Бир пасда бу шармандаликдан қўни-қўшнилар воқиф бўлишди. Абдуғаффор эса аламини яна хотинидан олди. Устма-уст қиз туққани учун маломат эшитиб келаётган хотиннинг ҳомиласи тушди. Ҳомила ўғил экан. Улар кўп йиллардан буён худодан ўғил тилаб яшаётгандилар. Энди эса хотини тамомила туғмас бўлиб қолди. Ҳали ҳам жонига дўхтирлар аро киришди. Акс ҳолда, аҳвол бундан-да ёмон бўлар эди. Албатта, бешарм, уятсиз яшашга мослашган одамлар ҳаётида бундай ҳолатлар учраб туради. Ундайлар ўзлари учун "зинодан касал бўлмаган йигит йигитмас", деган мақол тўқиб олишган. Аммо юқоридаги воқеанинг туб замиридан қандай фожеа ўрин олганлигини бир таҳлил қилиб кўрайлик. Абдуғаффор аслида ёмон йигит эмасди. Ўзини ор-номусли, ҳамиятли эркак санаб юрарди. Умуман, маҳалла-кўй ва оила аъзолари олдида юзи ёруғ, обрўси баланд эди. Ўша шармандалик сабаб хотини, қариндош-уруғи ва ҳамсоялари олдида юзи шувит, тили қисиқ бўлди. Шуни айтсалар керакда "эр йигитнинг уялгани-ўлгани" — деб.

Хўш, фоҳишабозлик, зинокорликнинг замондошларимиз ҳаётига салбий таъсири қай даражада?...

— Буни ошкора айтишга уяласан-у, — дейди термизлик уролог-сексопотолог Ҳамиджон Ҳайдаров. — 40 ёшгача бўлган эркакларнинг айримларида ўткир ва сурункали простата безi яллиғланиши касаллиги мавжуд. Қиз — жувонларнинг ҳам баъзилари сурункали пиленефрит хасталигидан изтироб чекади. Бегона енгилтак аёллар билан жинсий алоқада бўлган эркаклар захм, сўзак, трихономоз каби турфа таносил касалликларни юқтириб олишгач, ўзича даволаниб, жинсий муносабатга мутлақо яроқсиз бўлиб қолишади. Оқибатда туппа-тузук оилаларга дарз етади.

Бир суҳбатда ҳамшаҳрим шербодлик тери-таносил касалликлари врачи Нормўмин Тошматов куйиниб шундай деб қолди:

— Ҳаётда баъзан шундай қўшмачи аёллар учрайдики, уларга садқаи аёл деган ном кетсин. Уларнинг воситасида топишган норасмий, ношаърий жуфтликлар албатта, бир дарди балога йўлиқишади. Бундан ҳам даҳшатлиси, айрим гумроҳ ота-она ўғлининг феъл-хўйи, хатти-ҳаракатларида балоғат уфуриб турганлигини пайқамайди ҳам. "Ҳали ёш, ўқиб одам бўлсин, пул топишни ўргансин, уйлантириш бўлса, қочмас", дея бамайлихотир юришади. Лекин улар бир жиҳатни эътиборга олишмайди. Ҳали чимилдиқ лаззатини татиб кўрмаган бўз йигит фоҳишанинг наҳс ботқоғида тери-таносил дардини орттириб олади. Уялганидан ўз-ўзича даволаниб бутунлай бепушт бўлиб қолиши ҳам мумкин. Иккинчидан, унинг маънавий дунёси бузилади ва оламда аёл садоқати, вафоси борлигига шубҳа билан қарай бошлайди. Кўчадан лаззат топгач, ёстиқдошининг ҳам қадрига етмайдиган разил бир кимсага айлана боради. Умуман, фоҳишалик ва фоҳишабозликни таг-томири билан қуритиш лозим!

Албатта, бугун биз ҳуқуқий-демократик жамият барпо этаётган эканмиз, ҳаётдаги айрим иллатларга қарши қонун асосида кураш олиб борамиз.

Хўш, юқорида фикр юритган иллатга қарши амалдаги қонунларимизда қандай жазо белгиланган? Ушбу саволга Тошкент давлат юридик институти ўқитувчиси Саломат Ниёзова қуйидагича жавоб беради:

— Аждодларимиз азал-азалдан бузуқлик ва фаҳш ишлардан нафратланиб, муросасиз курашиб келганлар. "Йигитликда бир яйраб қол", "ҳамма нарса ёшликда кечирилади", каби замонасоз иборалар асосан собиқ тоталитар тузум, эътиқодсиз жамиятга хос ақида эди, десак, тўғрироқ бўлади. Ҳозирги қонунларимизда ҳам айрим заифроқ моддалар ва бандлар борки, улар қайтадан кўриб чиқилиб, мукаммаллаштирилиши айни шу иллатнинг барҳам топишига хизмат қилади. Жумладан, фоҳишахона сақловчи киши ҳар қандай шахсни алдов йўли билан шаҳвоний ёки бошқа масалаларда фойдаланиш учун ёлласа, унинг ҳаракати "фоҳишахона сақлаш ёки қўшмачилик қилиш" (ЖКнинг 131-моддаси), "одамлардан фойдаланиш учун уларни ёллаш" (ЖКнинг 135-моддаси) жиноятлари бўйича таснифланади. Қўшмачилик қилиш эса мижоз қидириб топиш ёки муайян шахслар ўртасида жинсий алоқа қилиш ёхуд ғайритабиий усулда эҳтиёжларни қондириш учун ёрдам беришдир. Бу фикрлардан шу нарса маълум бўладики, кўрсатилган моддалар фақат "фоҳишахона сақлаш" ва унга "мижоз ёллаш" ҳаракатларини содир этганларга қаратилган, холос.

Энг асосий муаммо эса қонунчилигимизда фоҳишахоналарга ташриф буюрганлик учун жавобгарлик масаласи ўз ўрнини топмаганлигидир. Уларнинг бу каби хатти-ҳаракатлари учун "бизда зино учун жавобгарлик белгиланмаган, бундай ҳолда зўрлаш аломати йўқ" деган жавоб олинади, холос...

Юқорида ахлоқи бузуқ шахсларга шароит яратиб берувчи томонга қонунчилигимизда қатъий модда белгиланганлиги ҳақида тўхталдик. **"Маъмурий жавобгарлик тўғрисида"**ги Кодекснинг 190-моддасида фоҳишалик билан шуғулланганлик учун жавобгарлик ўз ифодасини топган. Унга кўра, жавобгарлик масаласи маълум миқдорда жарима тўлаш билан чекланган. Ваҳоланки, ҳаром йўл билан мўмай пул топаётган аёллар учун муайян жарима тўлаш ҳеч нарса эмас... Бизнингча, Жиноят Кодексига қўшимча тариқасида тахминан қуйидаги модда киритилгани маъқул бўларди:

"Фоҳишалик билан шуғулланиш — қонуний никоҳда бўлмаган эркак ва аёлнинг ихтиёрий равишда жинсий эҳтиёжини қондириш уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ва беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади".

Хулоса шуки, азалдан оила ва никоҳ муқаддас саналиб келган. Шарқда зино жиноят ҳисобланиб, никоҳсиз яшаш қаттиқ қораланган.

Айни замонда ҳам мана шу жирканч иллатга лоқайд қарайдиган бўлсак, унинг хунук оқибатларини тузатиш имкони қолмайди. Зеро, Евпропадан Осиёга қадар бутун инсониятга таҳдид солиб турган ОИТС (СПИД) балоси исбот талаб қилмайдиган бир мисол, тилсиз гувоҳдир.

Бахтиёр ОЛЛОМУРОД,
"Инсон ва қонун"нинг махсус мухбири

Оталар дейдики:

Вафосизда ҳаё йўқ, ҳаёсизда вафо йўқ, ҳар кимда бу икки (нарса) йўқ — имони йўқ ва ҳар кимда имон йўқ, ондин одамийлик келмак имкони йўқ.

* * *

Бахт — бойликда, десангиз, ҳамма бахтсиз. Чунки ақллига кўп нарса керак эмас, аҳмоқ эса барибир тўймайди.

* * *

Икки маҳбус қамоқхона панжарасидан ташқарига қараб туркан, бири ахлат уюмини кўрибди, бири юлдузларни.

* * *

Жасорат ўн қисм: биттаси қўрқмаслик, тўққизи диққат ва эҳтиёткорлик.

Ибрат

ИЛМГА БАХШИДА УМР

Ҳаётда шундай инсонлар бўладики, уларнинг босиб ўтган ҳаёт йўли, қилган ишлари барча учун ибратли бўлади. Юридик фанлари доктори, профессор, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, уруш ва меҳнат фахрийси Икром Жалиловнинг ҳаёт йўли ана шу таърифга тўла мос тушади.

Ёшлиги ўтган асрнинг суронли 20-30-йилларга тўғри келгани боис у очарчилик ва етимликнинг барча азобларини бошдан кечирди. Ҳуқуқшунос дипломини қўлга олган ёш мутахассис узоқ йиллар Андижон вилояти Жалолқудуқ тумани прокурори, Андижон шаҳар прокурори, Фарғона вилоят адлия бошқармаси бошлиғи, Адлия вазирлигида бош ревизор, Республика Прокуратурасида тергов бўлими прокурори вазифаларида хизмат қилди.

Икром Жалиловнинг илмий фаолияти 1958 йилдан бошланган. Ўша йили у янги ташкил топган Ўзбекистон Фанлар Академияси фалсафа ва ҳуқуқ институтига илмий ходим бўлиб ишга киради. Ўшандан буён унинг барча илмий фаолияти шу институтнинг тарихи билан чамбарчас боғланди. У кўп йиллар давомида (1968-1987 йиллар) институтнинг қишлоқ хўжалиги ва табиатни муҳофаза қилиш ҳуқуқи бўлимига бошчилик қилиб келган.

Икром Жалилов илмий изланишларини қишлоқ хўжалиги муаммоларини ҳал этишга қаратди. Чунончи, унинг "Қишлоқ хўжалигида хўжалик ва ижтимоий масалаларни ҳал этишда ҳуқуқнинг аҳамияти", "Қишлоқ аҳоли пунктлари ерларидан фойдаланиш ҳуқуқий тартибга солиш", "Қишлоқ хўжалигида хўжаликлараро корхоналарнинг ҳуқуқий муаммолари" каби кўплаб асарларида қишлоқ хўжалигидаги нуқсонлар, уларни бартараф этиш чора-тадбирлари илмий тарзда ўз аксини топган. Ана шундай фидокорона меҳнатлари эвазига у Ўзбекистонда ер ҳуқуқи фанига асос солди. Ер қонунчилиги тарихи, ундан оқилона фойдаланиш, ерни ҳуқуқий муҳофаза қилиш масалаларига бағишланган кўплаб асарлар яратди.

Ер ҳуқуқи фанини ўрганишда биринчилар қаторида ўз салоҳиятини намоён қила билган олим Ўзбекистонда ер қонунчилигининг вужудга келиши ва ривожланиши муаммолари юзасидан салмоқли тадқиқот ишларини амалга оширди. Бундан ташқари, олим гўёки инқилобга қадар Ўзбекистон ҳудудида ерга нисбатан хусусий мулк бўлмаган, деган асоссиз назарияларга қарши чиқиб, илмий далиллар асосида 1917 йил октябрь тўнтаришидан олдин ҳам ерга нисбатан хусусий мулкчилик элементлари мавжуд бўлган, деган ғояни илгари сурди ва бу билан ер ҳуқуқи назариясини янги ғоялар билан бойитди. Шўро даврида табиий ресурслар фақат давлатнинг мутлақ мулки ҳисобланар эди. Бу ҳол ер ва бошқа табиий ресурслардан хўжасизларча, талон-тарожлик билан фойдаланишга йўл очди. Оқибатда ер ишдан чиқарилди, заҳарланди, табиат ифлосланди.

Бу ҳолатни олдиндан кўра билган олим ўтган асрнинг 60-70-йилларидаёқ ер ва бошқа табиий ресурслар умумиттифоқ мулки бўлиши мумкин эмаслигини, бу бойликларга нисбатан мулкчиликни шу тарзда белгилаш яхши оқибатларга олиб келмаслигини айтган эди. Чунончи, у ўзининг "Ер ҳуқуқи тушунчаси ва предмети ҳақида" деб номланган мақоласида ер ва бошқа табиат бойликлари фақат суверен ҳисобланган иттифоқчи республика мулки бўлиши керак, деб ёзган эди. Ўша пайтда айтилган бу фикрнинг нақадар тўғри эканлиги бугун ҳаётнинг ўзи исботлаб берди.

Устоз олим яратган илмий мактабдан кўпгина иқтидорли олимлар етишиб чиқди. Улар жумҳуриятимизнинг турли жабҳаларида, турли жойларида, чунончи, илмий институтларда, олийгоҳларда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларида муносиб хизмат қилишмоқда, устоздан олган сабоқларини илм-фан ва ижтимоий ҳаётга татбиқ этишмоқда. Шунинг учун бўлса керак, у одамларни жуда севади, катта-ю, кичик, ёшу қарини бирдай ҳурмат қилади. Бугунги кунда қутлуғ 80 ёшга тўлаётган устоз олим шу тариқа бутун умрини илмга бахшида этди. Шу боис унинг умр йўли кўпчилик учун ибрат мактабидир.

М.РУСТАМБОЕВ,
Тошкент Давлат юридик институти ректори

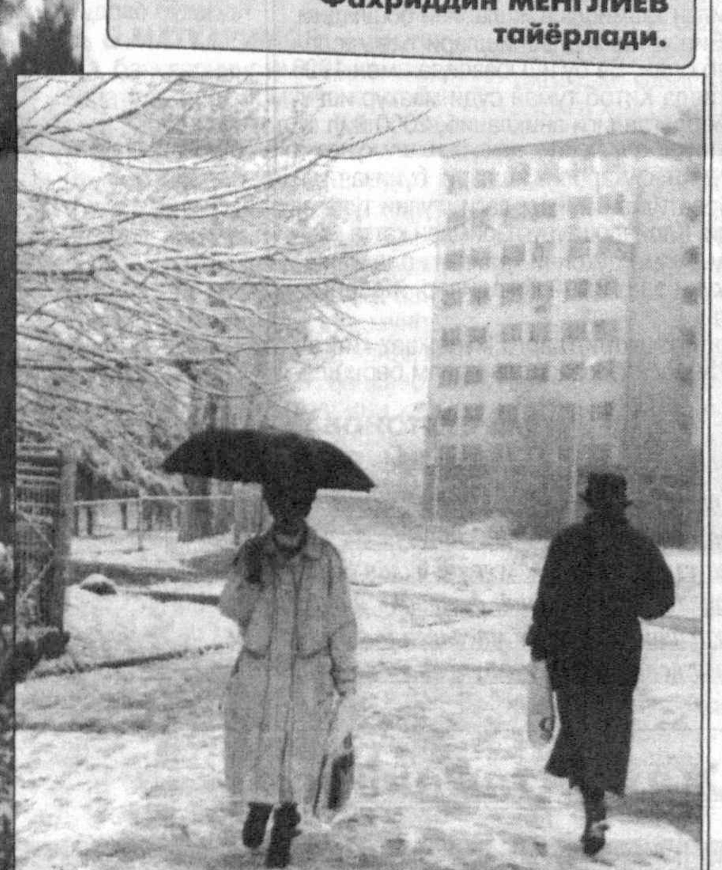

Оппоқ қор завқи

КЕЛИНГ, КУЛИШАЙЛИК

Аёл хуштори билан тўшакда ётибди. Телефон жиринглайди. Аёл дастакни кўтаради. Эри экан.

— Азизим, нима қилаяпсан?

— Сени кутиб ўтирибман.

— Мен эрталаб бораман. Фирма ишлари туфайли Роберт билан кафеда ўтирибман.

— Хўп, жоним, кутаман.

Хуштори:

— Ким қўнғироқ қилди?

— Эрим. Эрталаб келармиш. Сен билан фирманинг ишлари бўйича кафеда ўтирганмиш...

* * *

— Анжелика дегани ким? — деб сўрайди ғазаб ичида хотини эрининг чўнтагидан чиққан мактубни кўрсатиб.

— Анжелика — байтал, ўтган ҳафтада пойгада мен шунга тиккан эдим.

— Шу байтал кечқурун соат саккизда сени ресторан олдида кутар экан.

Фахриддин МЕНГЛИЕВ
тайёрлади.

СИЙЛАНМАГАН КУЁВ

Ҳаёт экан, Абдурашиднинг хотини аразлаб, онасининг уйига кетиб қолди. Орадан анча вақт ўтди. У харидор бўлиб бормади, хотини ҳадеганда, ўзидан билиб, қайтиб келмади. Буни қарангки, бир куни у тасодифан хотини билан Пойтуғ шаҳридаги музқаймоқ дўкони олдида учрашиб қолди.

— Ёрқиной, кел энди аразларни унутайлик, уйга ўта қолгин, — деди у.

— Хўп, — деди хотини ҳам ноз-фироқ қилмай.

У кўнгли ёришиб ўша кун хотини болаларини етаклаб кириб келишини кўзлари тўрт бўлиб кутди. Болаларини ҳам роса соғинган эди-да. Аммо хотини келмади. Хотинининг "хўп" дея келмагани унга алам қилди. "Ҳап сеними", деди у муздек болишни қучоқлар экан.

Эртаси кун байрам эди. У кўчага чиқиб, улфатлари билан "байрам" қилди. Кайф қилиб улфатлари билан ўтирибди-ю, кўз ўнгидан хотини нари кетмади. Соғинганда, кўрмаганига анча бўлган. Кеча уйга ўтаман, деб ваъда бериб ўтмади.

Улфатлари тарқалишгач, у ширакайф алфозда қайнонасининг уйига йўл олди. Қайнонаси уни хушламай кутиб олди:

— Тўққиз йил чидадим, лекин қизим сиздан бирон-бир рўшнолик кўрмади, энди уни ажратиб оламан, – деди қайнона томдан тараша тушгандек.

Аммо куёв унинг гапларига эътибор бермади:

— Қизингиз қани, ая, — деди у.

— Қизим уйда йўқ – деди қайнона баттар газариб.

— Қизингни топиб берасан, — деди куёв унинг бундай муомаласидан ғаши келиб. — Бўлмаса, қизингни кимга қўшиб беряпсан?!

Бундай муомаладан қайнона ҳам ҳангуманг бўлиб қолди.

— Агар қизингни топиб бермасанг ўлдираман, — деб баттар авжига чиқди куёв бола ва енгидан кутилмаганда пичоқ чиқариб қайнонасига ўқталди.

Қайнона ҳам қараб турмади, у қўлидаги ҳассаси билан куёвнинг бошига туширмоқчи бўлди. Бир четда бекиниб гап пойлаб турган хотини эса эрининг пичоқ тутган қўлига қаратиб, кастрюлкани отиб юборди. Хуллас бир пасда ҳовли қий– чув, бақир-чақирга тўлди.

Шовқин-суронни эшитиб, келиннинг тоғаси билан қўшнилардан бири чиқиб қолди. Улар "шер" бўлиб кетган куёв болани кўчага олиб чиқиб қўйишди. Аммо куёв кўчада ҳам иззатини билмади.

— Ҳаммангни ўлдираман — деди у қутуриб.

Уйда тинч ўтиролмаган қайнона Фотимахон ая ҳассасига таяниб кўчага чиқди. Қутурган куёв унга яқин келди-ю, қўлидаги ҳассасини тортиб олди. Ўзи базўр турган кампир йиқилиб тушди. Буни қарангки, куёв қўлидаги ҳасса билан қайнонасини калтаклай кетди. Тоға унинг қўлидан ҳассани тортиб олди.

Қўшнилар чақирган "Тез ёрдам" кўчада ётган кампирни касалхонага олиб кетди. Дўхтирларнинг айтишича, шўрлик қайнонанинг оёғи синган экан.

Халқимизда куёвларни пайғамбарлар сийлаган, деган улуғ гап бор. Аммо кўз очиб кўрган, уч фарзанднинг онаси — хотинининг хонадонида қайнонаси томонидан сийланмаган куёв — "кайфчилик" баҳонасида ўз ҳунарини кўрсатиб, қайнонасининг оёғини синдирди.

Пойтуғ шаҳрида юз берган бундай оилавий фожиага суд томонидан қонуний баҳо берилди. Аммо бир нарса кишини ўйлантиради. Энди оила тикланармикан, олти жуфт қора кўз отасини топа олармикин, сийланмаган куёв бу хонадон остонасига қайтиб келармикин?!

Ҳамма гап ана шунда...

Раҳматулла УЗОҚОВ,
Андижон вилояти

СОХТА НИКОҲ САБОҒИ...

Фуқаролик ҳолатларига далолатномалар ёзиш бўлимлари муқаддас даргоҳ ҳисобланади. Чунки бу ерда ҳаётимизнинг унутилмас қувончли саналари қайд этилади. Буни ҳамма яхши билади. Аммо шундай муқаддас даргоҳ шаънига доғ тушираётган айрим ноқонуний ҳаракатларни ҳамма ҳам билмайди. Ана шу "билмайди" деган хато дунёқараш Самарқанд шаҳридаги "Панжоб" бахт уйида катта нозир вазифасида ишлаб келаётган Ҳ.Розиқовани жиноятга ундади. У 2000 йил 22 январ куни Самарқанд шаҳрида яшовчи А.Каримов ва Жума шаҳарчасида яшовчи Н.Мадиёроваларни сохта никоҳдан ўтказади. Воқеа тафсилоти қуйидагича: самарқандлик А.Каримовга қўшниси Ҳ.Собирова 100 АҚШ доллари эвазига сохта никоҳдан ўтишни таклиф этади. Бу сохта никоҳ Жума шаҳарчасида яшовчи Н.Мадиёрованинг Бирлашган Араб Амирликлари мамлакатига йўл олиши учун керак бўлган. Ҳ.Розиқова олдин ҳам бундай жиноят содир этган экан. У 1999 йилнинг 28 декабр куни 1981 йилда туғилган Р.Орипов ва 1979 йилда туғилган О.Душкиналарни ҳам сохта никоҳдан ўтказган экан.

Тергов ишлари давомида Р.Ориповнинг поччаси З.Воҳидовнинг ундаши туфайли бош қўшгани маълум бўлди. Шунингдек, О.Душкина ҳам 1999 йилнинг декабр ойида З.Воҳидовнинг хорижда пул ишлаб келиш таклифига биноан сохта никоҳдан ўтган экан. Кейинчалик О.Душкина ўзини хорижга ҳалол пул топиш учун эмас, балки фоҳиша сифатида юборилаётганини сезиб қолади ва никоҳни бекор қилишларини талаб қилиб, ҳуқуқни муҳофаза этувчи идораларга мурожаат этади.

Оила Кодексининг 19-моддасига зид бўлган қонунбузарликларни содир этган кимсаларнинг қилмиши Темирйўл туман фуқаролик ишлари бўйича судининг очиқ суд мажлисида судья А.Маматқулов раислигида атрофлича таҳлил этилди. Суд айбдорларга тегишли жазо тайинлади. Суд мажлисида жойлардаги ФҲДЁ бўлимларининг жамоатчилик вакиллари ва ҳуқуқни муҳофаза этувчи ташкилотлар билан мустаҳкам ҳамкорлик ўрнатилиши зарурат экани таъкидланди. Зеро, жамоатчилик назорати устувор бўлган жойда қинғир ишларга асло йўл қўйилмайди.

Шокир ЭРГАШЕВ,
Самарқанд вилояти

Жиноят ва жазо

ФОЖИАГА САБАБ ФОЖИА

Сергей кечаги ваъдасига кўра, эрталаб соат еттиларда Каттақўрпа қишлоғида жойлашган сув тақсимлаш бўлимига етиб борди. Зиёд исмли таниши машинасининг таъмирталаб жойларини пайвандлаб беришни сўраганди. Соат 17 гача ишлади. Зиёд Сергейга тўрт минг сўм хизмат ҳақи берди. У уйга қайтаётиб ресторанга бурилди. Уч марта юз граммдан буюриб, томоғини "ҳўллади". Сўнгра уйга йўл олди. Болалар кўчада бўлса керак, уйда Танядан бошқа ҳеч ким йўқ эди.

— Таня, мана пул, — деди Сергей ишлаб келган пулидан 2700 сўм узатиб. — Гўшт харид қилиб кел. Болаларга овқат тайёрла.

Хотини гапини эшитмагандек жойидан қимирламади. Сергейнинг узатган пули қўлида қолаверди. Хотини кўзига ғалати кўринди. Кайфи борга ўхшайди.

— Уйда пул бўлмаса нимага ичдинг, — жаҳл отига минди эр.

— Сенинг нима ишинг бор, — кўзлари мастликдан сузилиб гап қайтарди хотин.

Жаҳл чиққач, ақл кетди. Сергей Танянинг кўйлагидан судраб ошхонадан ҳовлига олиб чиқди. Эшик олдида Танянинг юзига икки шапалоқ урди. Кўйлакларини йиртиб ташлади.

— Урганимдан сўнг у ерга йиқилиб тушди, — деди Сергей терговда берган кўрсатмасида. — Эгнидаги кийимлари йиртилиб кетганди. Бошқа урганим, тепганимни эслай олмайман. Бурнидан қон оқаётганди, кўчага чиқиб кетдим...

Ҳақиқатан ҳам, Елена ҳовлига яқинлашаётганда отаси кўчага чиқиб кетаётганди. Ошхона эшиги олдида онаси бир ҳолда ялонғоч, ҳушсиз ётар, бурнидан қон оқарди. Қиз онасини ўрнидан турғазиб, қонларини тозалайди. Ичкарига олиб кириб ётқизади. Таня бироз ўзига келади. Елена унга сув бериб, "Тез тиббий ёрдам" чақирайми, дея сўрайди. Она қизининг сўрови ва таклифини рад этади.

Сергей хотинини калтаклагандан кейин кўчага чиқиб кетган эди. У ўша кетишида ошхонага боради. Яна ичкиликка зўр беради. Елена ҳовли бетидаги онасининг жароҳатларидан оққан қонларга тупроқ сепаётган пайтда ота дарвозада кўринади. Ота-онаси мастликдан тез-тез жанжаллашавериб юраги олиниб қолган қиз "яна можаро бўлмасайди", деган ҳадикда дарахт барги шамолда қалт-қалт титрагандек қалтирайди.

— Онанг қани, Лена, — сўради Сергей қизидан.

— Холасиникига кетди.

Маст ота қизининг ёлғонига ишониб, ётоғига киради ва ухлаб қолади.

Қайғули тун ўтиб, маъшум тонг отади. Еленани эрталаб отаси "мактабга кечикасан", дея уйғотади. Қизидан яна онасини сўрайди. Елена онаси ётган хонага кириб бирпас серрайиб қолади. Устига кеча ўзи ёпган кўрпа остидаги онаси қимирламасди...

Судга оид тиббий экспертиза Татьяна Шукурованинг ўлими унинг бош қисмига етказилган тан жароҳатидан келиб чиққанлиги, бадани, кўкрак қафаси, кўкрак қафасининг орқа томони, чап елкаси ва танасининг бошқа жойларида кўплаб тан жароҳатлари борлигини аниқлади. Марҳума аввал касал бўлмаганлиги, бош мияга қон қуйилишига сабаб бўлган жароҳат унинг бир марта йиқилиши натижасида олиши мумкин эмаслигини кўрсатди. Марҳуманинг қони таркибида 2,7 фоиз, пешобида 5,0 фоиз этил спирти борлиги ҳақида хулоса қилинди.

Тергов ва судда Сергей Шукуров ўн тўққиз йил бирга турмуш кечирган, 3 нафар фарзанднинг онаси Татьянани хўрлаб, шафқатсизлик билан қасддан ўлдирган, деган хулосага келинди.

— Шукуровлар хонадонида оилавий муҳит яхшит бўлмаган, — дейди Каттақўрғон шаҳар жиноят ишлари бўйича суди судьяси Р.Давронов. — Суд жараёнида улар яшаган маҳалла фаоллари, қўни-қўшни ва қардошлар эр-хотин ичкилик ичиб тез-тез жанжаллашиб туришларини баён қилишди. Ҳатто, айрим чоғларда ота уйга ичиб келганда, болалар қариндошларникида тунаб қайтишган.

Каттақўрғон шаҳрида содир бўлган мудҳиш жиноят кўпчиликни оғир ўйга толдирди. Ахир, ичкилик оқибатида бир оила уч карра фожиа сабаб пароқандаликка юз тутди. Биринчи фожиа Татьянанинг ҳаёти бевақт хазон бўлгани. Иккинчиси Сергейнинг қилмишига яраша узоқ муддатга қамоқ жазосига ҳукм қилингани. Учинчиси эса, вояга етмаган фарзандларнинг ота-онасиз қолганидир.

Ўз мухбиримиз

Тошкент Давлат юридик институти томонидан 1994 йилда фуқаро **Хуррамов Улуғбек** номига берилган **00630** – сонли имтиёзли диплом йўқолгани сабабли **БЕКОР ҚИЛИНАДИ.**

1996 йилнинг январидан нашр этилади
ИНСОН ва ҚОНУН
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

МУАССИС
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир
Шодиқул ҲАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ
Ғайбулло РАҲИМОВ
Шуҳрат РЎЗИНАЗАРОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ
Абдил ТЎХТАШЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
Шуҳрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ҳусан ИБРОҲИМОВ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Нормейли НОРПЎЛАТОВ
Миршоҳид МИРҲАМИДОВ

Индекс: 646882
«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-3143. Тиражи-10.000.
Босишга топшириш вақти - 21.00
Топширилди - 20.00

Навбатчи:
Т. ҲАСАНБОЕВ
Саҳифаловчи:
Жаъфар ЖАББОРОВ
Компьютер оператори:
М. ДЎСТОВА

МАНЗИЛИМИЗ:
700047,
Тошкент шаҳри,
Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18
(умумий бўлим),
133-70-65

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин. Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.